

จาก “มหานคร” สู่ “ชายขอบ” จักรวรรดิ : ชีวิต การก๊อ และทัศนะต่อพม่าและคนพื้นเมืองของ นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษในพม่า คริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20

ธนาภา เศรษฐภูมิกุล¹

ความนำ

แม้อังกฤษได้เคยส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาปฏิบัติงานในพม่าตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 17 ในนามของบริษัทอินเดียตะวันออก (East India Company) แต่การส่งนักบริหารเข้ามาปฏิบัติงานด้านการปกครองในพม่าอย่างเป็นทางการนั้นเริ่มขึ้นภายหลังการยึดดินแดนอะระกันและพื้นที่บางส่วนในเขตตอนล่างของพม่าเมื่อสิ้นสงครามอังกฤษ-พม่าครั้งแรก (The first Anglo-Burmese war, 1824-1826) ทั้งนี้ จากความไม่พร้อมในด้านกำลังคน ประกอบกับอำนาจบริหารอาณานิคมส่วนหนึ่งยังอยู่ในอาณัติของบริษัทอินเดียตะวันออก ทำให้การปกครองดินแดนแห่งใหม่ในระยะแรก

¹ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ประวัติศาสตร์เอเชีย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งในสารนิพนธ์เรื่อง “การพรรณนาเรื่องชาติพันธุ์ในงานประวัติศาสตร์พม่าที่เขียนโดยนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษ ค.ศ. 1880-1950” เนื้อหาบางส่วนของบทความได้เคยนำเสนอมาก่อนในที่อื่น หากแต่ผู้เขียนได้ปรับปรุงและขยายรายละเอียดภายใต้จุดมุ่งหมายที่ต่างไป ในงานนี้ ผู้เขียนขอขอบพระคุณ รศ.ดร.ชาคริต ชุ่มวัฒนะ อาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ที่กรุณาให้ความเห็นและชี้แนะข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์สังคมอังกฤษ และ ผศ.ดร.บุลลิต วัฒนหะ อาจารย์ที่ปรึกษาฯร่วม สำหรับคำวิจารณ์ที่มีคุณค่าอย่างยิ่งต่อการปรับปรุงสารนิพนธ์ คำขอบคุณยังรวมถึงผู้ทรงคุณวุฒินิรนามซึ่งรับหน้าที่อ่านบทความของผู้เขียน ข้อวิจารณ์และคำชี้แนะของท่านช่วยให้บทความชิ้นนี้มีจุดบกพร่องน้อยลง อย่างไรก็ตาม ความรับผิดชอบใดๆ ทั้งในด้านข้อเท็จจริงและการตีความ ย่อมเป็นของผู้เขียนผู้เดียว

จำเป็นต้องพึ่งพาเจ้าหน้าที่การทหารเป็นกำลังหลัก และดึงเจ้าหน้าที่พลเรือนอีกจำนวนหนึ่งจากมณฑล (province) อื่นๆ (ส่วนใหญ่จากเบงกอล) สภาพการณ์ดังกล่าวเปลี่ยนแปลงไปเมื่อรัฐสภาอังกฤษมีคำสั่งให้ยกเลิกหน้าที่ด้านการปกครองของบริษัทอินเดียตะวันออกและการปฏิรูปกองทัพอินเดียในทศวรรษ 1850 อันส่งผลให้นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษที่เข้ามาปฏิบัติด้านบริหารงานในพม่าถูกกำหนดให้เป็นความรับผิดชอบของฝ่ายพลเรือน โดยเฉพาะนักบริหารอาณานิคมกลุ่มที่เรียกว่า "ข้าราชการพลเรือนอินเดีย (Indian Civil Servant : ICS)

๑ ใครคือข้าราชการพลเรือนอินเดีย?

ภูมิหลังทางสังคม

ICS¹ คือกลุ่มนักบริหารอาณานิคม² ชื่อนำจำนวนน้อย (สูงสุดราว 1300 คน) ที่เป็นกำลังสำคัญที่สุดในระบบการบริหารงานอาณานิคมอินเดียของอังกฤษ (British India) ทั้ง 225 เขต หน้าที่หลักคือการปกครองเจ้าหน้าที่ระดับล่างในโครงสร้างการบริหาร ในระยะแรก คนเหล่านี้เกือบทั้งหมดคือชาวอังกฤษซึ่งมีภูมิหลังมาจากชนชั้นสูงและกลางระดับบนของสังคมอังกฤษในแถบภาคตะวันออกเฉียงใต้ของเกาะอังกฤษและสกอตแลนด์ ส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาจากโรงเรียนประจำ (public school) ในเมืองแม่ จากนั้นจึงเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ดหรือมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์เพื่อเข้ารับราชการ (Cell, 1999: 233-234)

¹ ก่อน ค.ศ. 1855 เรียกว่า Covenanted Civil Service ภายหลังการแยกพม่าออกจากอินเดียใน ค.ศ. 1937 เจ้าหน้าที่ ICS ที่ปฏิบัติงานในพม่าได้เปลี่ยนชื่อเป็น Burma Civil Service Class I (BCS Class I)

² โดยทั่วไปแล้ว นักบริหารอาณานิคมในพม่าสามารถแบ่งได้เป็น 3 ระดับ (Class) คือ 1) เจ้าหน้าที่ระดับบน (Class I) ที่รับผิดชอบการบริหารอาณานิคมในระดับนโยบายและทำหน้าที่ปกครองเจ้าหน้าที่ระดับล่างลงไป 2) เจ้าหน้าที่ระดับกลาง (Class II) ซึ่งส่วนใหญ่คือเจ้าหน้าที่ ICS ที่ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานในเขตพื้นที่ต่างๆ และ 3) เจ้าหน้าที่ระดับล่างที่เป็นลูกจ้างชาวอินเดียและคนพื้นเมืองที่จัดจ้างภายในอาณานิคมแต่ละท้องที่ ทั้งนี้ การที่แนวทางการบริหารอาณานิคมพม่าในช่วงแรกตกอยู่ภายใต้อุดมการณ์เสรีนิยมและลัทธิการค้าเสรี ทำให้รัฐบาลคาดหวังว่านักบริหารอาณานิคมจะไม่ทำอะไรมากเกินไปกว่ารักษาระเบียบ บังคับใช้กฎหมาย จัดเก็บรายได้ และปล่อยให้บุคคลมีเสรีภาพในการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองและเศรษฐกิจเพื่อให้กลไกทางธรรมชาติสามารถดำเนินไปอย่างเต็มที่ ตามแนวทางนี้ หน้าที่หลักของนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษก็อาจสามารถจำแนกได้เป็น 3 ด้านคือ การเมือง การจัดเก็บรายได้ และด้านยุติธรรม (O'Malley, 1965: 160; Donnison, 1953: 15)

สถาบัน ICS (The Indian Civil Service) มีพัฒนาการมาจากตำแหน่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายพลเรือนของบริษัทอินเดียตะวันออก โดยในระยะครั้งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 19 การจัดจ้างและแต่งตั้งบุคคลเข้าเป็นเจ้าหน้าที่ของบริษัทอินเดียตะวันออกยังไม่มีระเบียบการคัดเลือกบุคคลที่รัดกุม แต่ถูกกำหนดด้วยเงื่อนไขเรื่องการนับถือศาสนา สถานะทางสังคม และความอาวุโส ทั้งนี้แม้ว่าในแง่หลักการ เจ้าหน้าที่ของบริษัทถูกคาดหวังว่าต้องมีความสามารถสูง ทั้งความรู้ทั่วไปในการบริหาร อาทิ ความรู้ด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง ภูมิศาสตร์ คณิตศาสตร์ ภาษาคลาสสิก (กรีก-ละติน) และภาษายุโรปสมัยใหม่ กฎหมายในศาสนาอิสลามและฮินดู ประวัติศาสตร์ของอนุทวีปอินเดีย และความรู้พิเศษในพื้นที่ที่ทำงาน เช่น ความรู้เกี่ยวกับภาษาตะวันออก (ฮาราบิก สันสกฤต เปอร์เซีย เป็นต้น) อีกทั้งในทางปฏิบัติก็มีการจัดตั้งโรงเรียนฝึกอบรมโดยรัฐ และโรงเรียนกวดวิชาของเอกชนขึ้นในสหราชอาณาจักรเพื่อให้การศึกษาแก่ผู้ต้องการเข้าเป็นเจ้าหน้าที่ อย่างไรก็ตาม ชองไหวดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้มีอำนาจในการคัดเลือกใช้เป็นช่องทางในการรับฝากบุตรหลานของผู้มีอำนาจ เจ้าที่ดิน และเจ้าหน้าที่เดิมเข้าทำงาน หรือขายตำแหน่งงานให้แก่ผู้ฐานะเช่นนายธนาคารและตระกูลพ่อค้าวานิชย์ (Cohn, 1966: 103-106, 111, 116-126)

การปรับปรุงระเบียบการคัดเลือกบุคคลเข้าเป็นเจ้าหน้าที่ ICS เริ่มปรากฏอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมนับจากการปฏิรูปบริษัทอินเดียตะวันออกใน ค.ศ. 1853 [ซึ่งตามมาด้วยการปฏิรูปการปกครองภายหลังเหตุการณ์กบฏอินเดีย (Indian Mutiny) ใน ค.ศ. 1857 และการยกเลิกหน้าที่ด้านปกครองของบริษัทอินเดียตะวันออกใน ค.ศ. 1858] โดยมีการกำหนดให้ผู้สมัครเข้าเป็น ICS จะต้องจบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยด้วยเกียรตินิยมและผ่านการสอบแข่งขันแบบเปิดที่เข้มงวด ซึ่งจัดขึ้นปีละครั้งที่กรุงลอนดอน [ต่อมาขยายการจัดสอบไปที่เมืองอัลลาหะบาด (Allahabad) ในอินเดีย] (O'Malley, 1965: 208-209; Donnison, 1953: 24-25; Cohn, 1966: 138)¹ การเปลี่ยนแปลงระเบียบการคัดเลือกได้ทำให้การสอบผ่านเข้าเป็น ICS ในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 19 เป็นทั้งเรื่องของชนชั้นและความสามารถ กระทั่งกลายเป็นกลุ่มคนที่มีสถานะทางสังคมพิเศษและโดดเด่น แตกต่างจากชาวอังกฤษส่วนใหญ่ในยุคสมัยเดียวกันที่เลี้ยงชีพด้วยการขายแรงงานในโรงงานหรือทำเกษตรกรรม และมีเพียงความรู้เบื้องต้นในระดับอ่านออกเขียนได้ หรืออาจไม่มีเลย²

¹ อนึ่ง ภายหลังจากการปฏิรูป ค.ศ. 1923 จึงมีการคัดเลือก ICS จากชาวพม่ามากขึ้น (Harvey, 1945: 31; Donnison, 1953: 44)

² โปรดดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ชาคริต ชุมวัฒน์. (2546). *ชีวิตและสังคม ชนชั้นแรงงานอังกฤษในคริสต์ศตวรรษที่ 19*. กรุงเทพฯ: สักดีโลกาการพิมพ์.

การที่เจ้าหน้าที่ ICS ทั้งหมดล้วนเป็นผู้มีการศึกษาดีและต้องผ่านขั้นตอนการสอบแข่งขัน ทั้งในระดับของการเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยและระดับของการเข้ารับราชการ ได้ทำให้การสอบแข่งขันคือสัญลักษณ์ที่เป็นหัวใจของความเป็นเจ้าหน้าที่ ICS (Guyot, 1966: 367) บุคคลคนเหล่านี้ยังได้รับการยกย่องในฐานะกลุ่มคนผู้ทำหน้าที่ปกป้องรักษาจักรวรรดิอังกฤษ ด้วยเหตุนี้ การเป็นเจ้าหน้าที่ ICS จึงมีเกียรติสูงโดยเฉพาะหากได้ปฏิบัติงานในอาณานิคมอินเดียซึ่งเปรียบเสมือนอัญมณีที่ประดับอยู่บนมงกุฎจักรวรรดิอังกฤษ ชาวอังกฤษโดยทั่วไปรับรู้ว่า ความกล้าหาญ มั่นใจ และมีวินัยต่อตนเองคือภาพลักษณ์ที่เด่นชัดของบุคคลที่เป็นเจ้าหน้าที่ ICS ยิ่งกว่านั้นยังเป็นอาชีพที่มีรายได้และบำนาญสูง¹ อีกทั้งทำให้มีโอกาสได้ใช้ชีวิตท่องเที่ยวในดินแดนตะวันออกด้วย ค่าเปรียบเปรยที่แสดงถึงภาพลักษณ์ยอดนิยมของการเป็น ICS ในดินแดนอาณานิคมอินเดียซึ่งเจ้าหน้าที่ ICS มักมองตัวเองก็คือ “ตรวจชำระคดีก่อนอาหารเช้า, ตรวจแก้ไขบันทึกเรื่องที่ดินก่อนอาหารเที่ยง, ไปยิงเสือสักตัวสองตัวก่อนอาหารค่ำ, เขียนโคลงละตินก่อนอาบน้ำเย็น และเข้าแคมป์นอน” (Ewing, 1982: 44; Phillips, 2005: 4) ค่าเปรียบเปรยดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงภาพลักษณ์ที่น่าหลงใหล สูงส่ง น่าภาคภูมิใจของการเป็นเจ้าหน้าที่ ICS

ชีวิตจริงในอาณานิคม

อย่างไรก็ตาม ในความเป็นจริงแล้วชีวิตของเจ้าหน้าที่ ICS ในดินแดนอาณานิคมค่อนข้างห่างไกลจากภาพลักษณ์ที่นิยมกล่าวกัน ความที่โครงสร้างการบริหารอาณานิคมอินเดียต้องดำเนินผ่านลำดับชั้นการสั่งการตามลำดับชั้น นับจากผู้มีอำนาจในรัฐบาลที่ลอนดอนมาสู่นักบริหารอาณานิคมที่ ย่างกุ้ง อีกทั้งการตัดสินใจดำเนินการกิจที่สำคัญในอาณานิคมยังต้องขึ้นอยู่กับแนวนโยบายหลักของเมืองแม่อย่างยิ่ง ข้อจำกัดดังกล่าวส่งผลให้เจ้าหน้าที่ระดับล่างไม่มีอิสระในการตัดสินใจหรือริเริ่มนโยบายในพื้นที่รับผิดชอบด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้การบริหารงานจึงล่าช้า

¹ เจ้าหน้าที่ ICS ซึ่งเริ่มปฏิบัติงานเมื่ออายุได้ 20 ปีเล็กน้อยในตำแหน่งผู้ช่วยข้าหลวงจะได้รับเงินราว 300 ปอนด์ต่อปี ซึ่งเป็นอัตราส่วน 2 เท่าของค่าจ้างโดยเฉลี่ยของหมอสอนศาสนา และเป็นอัตราส่วนหกเท่าของค่าแรงของแรงงานในภาคเกษตรกรรม และจะได้รับเงินราว 1,600 ถึง 2,400 ปอนด์ในช่วงปลายอายุ 30 ปี เมื่อได้รับผิดชอบเขตปกครอง (ตำแหน่งผู้ว่าการแขวง) ผู้เป็นเจ้าหน้าที่ ICS ยังสามารถคาดว่าอาจได้รับเงินสูงถึง 3,600 ปอนด์เมื่ออายุ 50 ปี ซึ่งเป็นจำนวนเงินที่เท่ากันหรือมากกว่ารายได้ต่อปีของผู้พิพากษาอาวุโสในอังกฤษ (Dewey, 1993: 5)

กระนั้นก็ดี เจ้าหน้าที่ ICS ซึ่งเป็นตัวแทนอำนาจของจักรวรรดิอังกฤษก็ถูกคาดหวังว่าจะสามารถปฏิบัติงานให้ลุล่วงตามนโยบายที่กำหนดโดยรัฐบาลและรัฐสภา ซึ่งในที่สุดทำให้ข้อเท็จจริงที่สำคัญของการเป็นเจ้าหน้าที่ ICS คือความรับผิดชอบอันโดดเด่น สภาพการณ์ดังกล่าวกลายเป็นเงื่อนไขที่ผลักดันให้คนเหล่านี้ต้องใช้การตัดสินใจส่วนตัวเพื่อแก้ไขปัญหาประจำวัน แฟรงค์ สเวทแฮม (Frank Swettenham) นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษซึ่งปฏิบัติงานในอาณานิคมมาลายาของอังกฤษ (British Malaya) ได้กล่าวถึงระบบเจ้าหน้าที่ประจำการในมาลายาว่า “เจ้าหน้าที่ชาวอังกฤษจะถูกส่งมายังประเทศที่คนผิวขาวไม่รู้จัก ที่ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างจะเป็นเรื่องผิดจะปรากฏให้เห็น ทั้งเป็นดินแดนที่ไม่มีชื่อมีแป๊ะ ล้าหลัง ไร้การควบคุม อลหม่าน และถูกปกครองโดยผู้นำที่รวบอำนาจ ซึ่งทำให้คนขาวต้องลดทอนทุกอย่างให้เป็นคำสั่งตามแต่คำแนะนำเฉพาะหน้าที่เหมาะสม” (Cell, 1999: 233-234) โดยเฉลี่ยแล้วสัดส่วนระหว่างเจ้าหน้าที่ ICS กับประชากรของอาณานิคมอินเดียในระยะปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 คือ เจ้าหน้าที่ 1 คนต้องรับผิดชอบประชากรจำนวนราว 300,000 คน ภารกิจของคนเหล่านี้ครอบคลุมกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การรวบรวมรายได้ การช่วยเหลือชาวบ้านที่ประสบทุกข์ภัย การพัฒนาเกษตรกรรม การสร้างงานสาธารณะ การร่างกฎหมาย สืบสวนคดีอาชญากรรม ตัดสินคดีความ ออกตรวจตราพื้นที่ในความรับผิดชอบ ปราบปรามการต่อต้านหรือก่อกวนของคนพื้นเมือง เป็นต้น (Dewey, 1993: 3) ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ ICS ส่วนใหญ่ที่ถูกส่งไปประจำแขวง (district) ต้องทำงานหนักโดยไม่มีรางวัลตอบแทนเป็นพิเศษ (แม้ว่าจะมีเงินช่วยเหลือจำนวนหนึ่งสำหรับการปฏิบัติงานในภารกิจหรือเขตพื้นที่เฉพาะ) และยังมักถูกย้ายให้ไปประจำในพื้นที่หรือแผนกงานใหม่โดยไม่คำนึงถึงประสบการณ์บริหารในท้องถิ่น ซึ่งส่งผลให้งานที่ปฏิบัติอยู่เดิมขาดความต่อเนื่อง (O'Malley, 1965: 75)

การที่ผู้มีอำนาจที่อังกฤษคาดหวังว่าเจ้าหน้าที่ ICS เหล่านี้ต้องเป็นตัวแทนที่ดีในการธำรงไว้ซึ่งระเบียบ ผลประโยชน์ และความยิ่งใหญ่ของจักรวรรดิอังกฤษ ได้ทำให้การลงมือปฏิบัติ การทำงานหนัก การวางตัว ภายในสถานการณ์ของดินแดนอาณานิคม ถูกจัดลำดับความสำคัญไว้ในระดับบนสำหรับแนวปฏิบัติหรือมาตรฐานความประพฤติในหมู่เจ้าหน้าที่ ICS และในทางเดียวกันก็ทำให้สัมฤทธิ์ผลของการเป็นนักปฏิบัติคือมาตรฐานที่คนเหล่านี้พึงยึดถือ มากกว่าการเป็นนักคิด นักทฤษฎี นักอุดมคติ ฯลฯ ที่ไม่เอื้ออำนวยต่อเป้าหมายทางการปกครอง แม้ว่าหากพิจารณาจากภูมิหลังการศึกษาและผลิตผลทางภูมิปัญญาที่บุคคลเหล่านี้ได้สร้างสรรค์ไว้ ผู้เป็นเจ้าหน้าที่ ICS ควรได้รับการพิจารณาในฐานะปัญญาชนเท่ากันหรือมากกว่าการเป็นนักปฏิบัติก็ตาม ดังจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า

ให้ไปประจำในแขวงที่ไม่ทุรกันดารมากนัก หรือมิฉะนั้นก็ได้รับการเลื่อนชั้นอย่างรวดเร็วโดยไม่ต้องประจำอยู่ในตำแหน่งงานเบื้องต้นเป็นเวลานาน

สภาพการณ์ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเรื่องปกติที่เป็นมาตั้งแต่อังกฤษเข้ายึดครองดินแดนบางส่วนของพม่าตอนล่าง โดยนับแต่ ค.ศ. 1832 นักบริหารอาณานิคมอังกฤษในพม่าถูกเรียกร้องให้ต้องชี้แจงเหตุผลในการกระทำของตนต่อผู้บริหารระดับสูงที่กัลกัตตา (Calcutta) ตามระเบียบปฏิบัติทางราชการของของจักรวรรดิอินเดียของอังกฤษ (Taylor, 1987: 83) และแม้กระทั่งถึง ค.ศ. 1937 ซึ่งพม่าแยกตัวจากอินเดียแล้ว นักปกครองอังกฤษในพม่าก็ยังคงมองว่าพวกเขาเป็นเพียงส่วนหนึ่งในสายการบังคับบัญชาอันยืดยาวซึ่งขยายมาจากลอนดอน ผ่านกัลกัตตา ถึงย่างกุ้ง นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษบางคนพบว่าชีวิตราชการที่พม่านั้นโดดเดี่ยวอย่างยิ่ง ถูกตัดขาดจากผู้คนที่มีการศึกษาระดับเดียวกัน ทั้งยังถูกละเลยและ/หรือขัดขวางจากรัฐบาลที่อินเดีย ซึ่งมักไม่ฟังข้อเสนอแนะเกี่ยวกับพม่าจากเจ้าหน้าที่ในพื้นที่อย่างพวกเขาทั้งที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับพม่าเลย กล่าวได้ว่าโดยภาพรวม นักปกครองอังกฤษ-พม่ารู้สึกว่าเขาอยู่ ณ ชายขอบของอำนาจตราบเท่าที่รัฐบาลที่อินเดียได้เข้ามาเกี่ยวข้อง (Piness, 1983: 372; Phillips, 2005: 4)

นอกจากความรู้สึกแปลกแยกที่มีต่อผู้ปกครองระดับสูงที่อินเดีย เจ้าหน้าที่ ICS ที่ปฏิบัติงานในพม่ายังต้องเผชิญกับความแปลกแยกจากคนพื้นเมืองที่พวกเขาต้องปกครอง กล่าวคือ ภายใต้วัฒนธรรมการปกครองแบบอุปถัมภ์ ระบบอาวุโส และบิดานิยม (paternalism) ที่แพร่หลายในสมัยวิกตอเรียน เจ้าหน้าที่ ICS ซึ่งส่วนใหญ่เติบโตและได้รับการศึกษาที่อังกฤษภายใต้หลักสูตรที่เน้นความรู้ทั่วไป การฝึกฝนให้ทำงานเป็นกลุ่ม การเชื่อฟังคำสั่ง พูดแต่น้อย และให้ความสำคัญกับความเป็นชาย (masculinity) อย่างยิ่ง รวมถึงการเป็นชาวคริสต์ที่ติงก่อนมาประจำการในอาณานิคม จึงพยายามรักษาระยะห่างจากคนพื้นเมืองชาวพม่าซึ่งเป็นชนชาติที่พวกเขามักมอง/กล่าวถึงว่าเป็นพวกที่มีอุปนิสัยและบุคลิกภาพขัดแย้งในตนเอง เช่น ใจดีมีเมตตาแต่มีกามาตแค้นและคลุ้มคลั่งได้ง่าย, ใส่ชื่อรักความสงบแต่มีกปล้นชิง ละเมิดกฎหมาย และพร้อมฉกฉวยโอกาสทางการเมือง, มีเสน่ห์ ร่าเริง ยิ้มและหัวเราะง่ายแต่ก็อารมณ์ร้อนและมุทะลุ, บางคนอาจกล้าหาญ รักในศักดิ์ศรี ทว่าโดยมากมักขี้ลาด เกียจคร้าน ไม่มีวินัย หลงตนเอง อวดดี และเยอหยิ่ง, ยึดมั่นในศาสนาของบรรพบุรุษแต่ก็ชอบความบันเทิงรื่นเริงและคลั่งไคล้การพนัน (Scott, 1906: 76; Thirkell White, 1913: 66, 78-79; Grant Brown, 1926: 32-33; Jesse, 1946: 10, 12, 25, 88, 91-92.; Donnison, 1970: 94; Spearman, 1987: 144-147) ด้วยการใช้ผู้นำท้องถิ่นที่เป็นคนพื้นเมืองเพื่อเป็นคนกลางในการปกครองหรือการติดต่ออื่นๆ อันมีที่มาจากความเชื่อของนักบริหารชาวอังกฤษที่ว่าแนวทาง

ดังกล่าวมีประสิทธิภาพ ประหยัด และสะดวกที่สุดในการปกครองอาณานิคมในดินแดนตะวันออกที่
ล่าหลัง แม้ว่านโยบายของรัฐบาลอังกฤษภายหลังการกบฏอินเดียมุ่งหวังให้เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติ
งานในดินแดนอาณานิคมใช้เวลาในการสร้างความคุ้นเคยกับคนพื้นเมืองมากขึ้นก็ตาม (Donnison,
1953: 41; Tinker, 1961: 270)

เมื่อพิจารณาในด้านลักษณะชีวิตทางสังคม โดยปกติแล้วเจ้าหน้าที่ ICS ในอาณานิคมพม่า
มิได้มีปฏิสัมพันธ์กับคนพื้นเมืองเท่าไรนักอันเนื่องมาจากความแตกต่างของประเพณีทางสังคม
ความสนใจ การศึกษา และโดยเฉพาะภาษา ซึ่งแม้จะเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้เข้าใจผู้อยู่ใต้
ปกครองได้อย่างดี แต่ก็ปรากฏว่ามีนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษน้อยมากที่ศึกษาภาษาพม่า
อย่างจริงจัง (อันที่จริงแล้วไม่มีชาวอังกฤษที่พูดได้เหมือนคนพม่าจริงๆ ขณะที่ชาวพม่าส่วนใหญ่
ไม่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้) ทั้งนี้ เมื่อประกอบกับหลักการทางการปกครองที่แบ่งแยกระหว่าง
ชีวิตการทำงานในพื้นที่สาธารณะกับชีวิตส่วนตัว (Taylor, 1987: 66) ทำให้ชาวอังกฤษกลายเป็น
ชุมชนหนึ่งที่แยกออกมาจากชาวพม่าซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศ เป็นกลุ่มคนที่มีความพอใจใน
สิ่งแวดล้อมเฉพาะตน จากสภาวะการณ์เช่นนี้ นักบริหารอังกฤษในอาณานิคมพม่าจึงต้องเผชิญกับ
ความแปลกแยกทั้งจากคนเชื้อชาติเดียวกันและคนต่างเชื้อชาติ

แรงกดดันจากการทำงานและการใช้ชีวิตในดินแดนที่แตกต่างจากแผ่นดินแม่ รวมถึงความ
รู้สึกเบียดเบียนที่ว่าตนเองเป็นคนแปลกถิ่น ผลักดันให้ชีวิตทางสังคมหลังเลิกงานและวันหยุดของ
นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษและชาวอังกฤษกลุ่มอื่นในพม่ารวมศูนย์อยู่ที่สโมสรเพื่อทำกิจกรรม
สันทนาการต่างๆ เช่น เทนนิส กอล์ฟ บริดจ์และบิลเลียด เดินร่า ตีมวิสกี้ โขดฯ คุยซุบซิบ หรือ
แม้แต่ตัดสินใจปัญหาที่สำคัญ กล่าวได้ว่าสโมสรคือศูนย์กลางชีวิตทางสังคมของชาวอังกฤษใน
พม่า และเป็นสถานที่ซึ่งชาวอังกฤษสามารถรู้สึกว่าได้กลับไปอยู่ในที่ซึ่งพวกตนคุ้นเคย นั่นคือบ้าน
ที่อังกฤษ สโมสรที่สำคัญ 3 แห่งในเมืองย่างกุ้งได้แก่ สโมสรพะโค (The Pegu Club) สโมสร
เรือ (The Boat Club) และสโมสรแห่งที่สามซึ่งมีชื่อเสียงมากที่สุดคือ สโมสรยิมคานา (The
Gymkhana Club) สโมสรแห่งแรกเป็นพื้นที่ของเจ้าหน้าที่อาณานิคม ขณะที่อีกสองแห่งจัดตั้งขึ้น
โดยพ่อค้าชาวอังกฤษ สโมสรเหล่านี้ต้อนรับเฉพาะชาวตะวันตก หรือมีฉะนั้นก็ไม่กระตือรือร้นที่
เชิญชวนคนพื้นเมืองแม้ว่าจะเป็นผู้มีเงินหรือสถานะสูงก็ตาม ซึ่งการกีดกันดังกล่าวมีที่มาจากปัจจัย
เรื่องเผ่าพันธุ์มากกว่าปัจจัยอื่นใด (Collis, 1938: 53-58, 80; Donnison, 1970: 95; Gravers, 1999:
4-5; Abbot, 1998: 136) มอริซ โคลลิส (Maurice Collis) เจ้าหน้าที่ ICS ซึ่งปฏิบัติงานในพม่ากว่า

20 ปี และเคยดำรงตำแหน่งรองข้าหลวงเมืองอย่างกึ่ง ได้กล่าวถึงมูลเหตุของการกีดกันคนพื้นเมืองเข้าสู่สโมสรของชาวอังกฤษในเมืองอย่างกึ่งไว้อย่างชัดเจนว่า “ไม่มีใครนอกจากชาวยุโรปที่ได้รับคัดเลือกเข้าสู่สโมสรเหล่านี้ (ในการคัดเลือกสมาชิก) ความร่ำรวย ความสำเร็จ บุคลิกล้วนไม่เกี่ยวข้อง มีก็แต่เผ่าพันธุ์เท่านั้นที่ถูกรับว่ามีค่า” (Collis, 1938: 53) กล่าวได้ว่าการกีดกันคนพื้นเมืองไม่ให้เข้าเป็นสมาชิกของสโมสรคือตัวอย่างที่ดีที่สุดประการหนึ่งที่สะท้อนว่า การรักษาเส้นเขตแดนของความแตกต่างทางเผ่าพันธุ์คือเครื่องมือสำคัญที่สุดของการปกครองและรักษาระเบียบของอาณานิคม (Hirschman, 1986: 354)

ในความเห็นของโคลลิส ชาวอังกฤษและชาวยุโรปชาติอื่นที่สามารถเข้าเป็นสมาชิกของสโมสรอาจจำแนกได้เป็น 3 กลุ่มคือ เจ้าหน้าที่พลเรือน เจ้าหน้าที่ทหาร และพ่อค้า เขากล่าวว่าพวกเจ้าหน้าที่พลเรือนซึ่งตัวเขาเองเป็นส่วนหนึ่งด้วยนั้นโดยส่วนใหญ่ยินดีที่จะให้มีการรับคนพื้นเมืองเข้าสู่สโมสร เนื่องจากโดยรูปแบบการทำงานแล้ว เจ้าหน้าที่พลเรือนชาวอังกฤษจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับชาวพม่าหรือคนพื้นเมืองกลุ่มอื่นในแต่ละท้องที่เสมอ ซึ่งรวมถึงการปฏิบัติงานร่วมกับเจ้าหน้าที่ชาวตะวันตก เช่น ชาวอินเดียและชาวจีน ดังนั้นการได้เห็นชาวพม่าในสโมสรจึงเป็นเรื่องที่ดี ทว่า พวกนายทหารและพ่อค้ากลับไม่สนับสนุนความเห็นดังกล่าว โคลลิส กล่าวเพิ่มเติมว่าชาวอังกฤษที่เป็นพ่อค้าอาจมีเหตุผลทั้งในแง่ของอาชีพและอารมณ์ความรู้สึกอยู่บ้างที่จะผลักดันให้พวกเขายินดีต้อนรับชาวพม่า เนื่องจากในธุรกิจบางประเภท พ่อค้าชาวอังกฤษอาจจำเป็นต้องมีปฏิสัมพันธ์กับคนพื้นเมือง เช่น กิจการค้าไม้ที่ต้องใช้คนพื้นเมืองในการนำท่อนซุงออกมาจากป่า แต่กระนั้น พวกเขาก็สามารถดำเนินธุรกิจและสร้างผลกำไรแก่ตนเองโดยผ่านนายหน้าหรือคนกลางชาวอินเดียหรือชาวจีนได้เช่นกัน ซึ่งในวิถีปฏิบัติเช่นนี้ได้ส่งผลให้ชุมชนพ่อค้าวาณิชยจำกัดตัวเองอยู่ในแวดวงมิตรสหายและสมาชิกชาวยุโรปของสโมสร

อย่างไรก็ตาม ในขณะที่พวกพ่อค้ามีแรงจูงใจน้อยที่จะเชิญชวนชาวพม่าเข้าสู่สมาคมหรือสโมสร พวกเจ้าหน้าที่ทหารนั้นก็กลับมีน้อยมากหรือไม่มีเลย ความที่เป็นกลุ่มคนซึ่งผ่านการฝึกฝนและดำเนินการกิจเฉพาะทาง ทำให้เจ้าหน้าที่ทหารอังกฤษไม่ได้สัมผัสกับชีวิตของชาวพม่า โคลลิส กล่าวเชิงเสียดสีว่า ถ้าคนเหล่านี้ปฏิบัติงานในพม่าเกินเวลา 3 ปีโดยไม่พูดกับชาวพม่าแม้แต่คำเดียวนั้นก็ไม่ทำให้เกิดความแตกต่างแก่ประสิทธิภาพในงานที่ปฏิบัติ (Collis, 1938: 54-56) อาจกล่าวได้ว่าอคติที่มองว่าชาวพม่าเป็นเผ่าพันธุ์ที่ต่ำต้อยส่งผลให้ชาวอังกฤษทั้งสองกลุ่มต่างเห็นว่าพวกตนไม่มีความจำเป็นต้องสร้างความคุ้นเคยกับคนพื้นเมือง และนำไปสู่ความรู้สึกไม่ยินดีที่จะรับคน

พื้นเมืองเข้าสู่โมสรหรือสมาคมของชาวยุโรป¹ ความรู้สึกแบ่งแยกทางชาติพันธุ์ยังเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมเกิดขึ้นคล้ายกันในอาณานิคมด้านตะวันออกของอังกฤษแห่งอื่นๆ เอ.เจ. สตอคเวล (A.J. Stockwell) ผู้เชี่ยวชาญประวัติศาสตร์สมัยอาณานิคมของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้กล่าวถึงสถานการณ์ของชาวยุโรปในอาณานิคมมาลาชาของอังกฤษว่า “ณ โมสรนี้เองที่ชาวยุโรปสามารถพบปะบนพื้นฐานเดียวกัน และสามารถผ่อนคลายจากความระวังตัวในการติดต่อกับคนที่ไม่ใช่ชาวยุโรปซึ่งพวกเขาถือปฏิบัติระหว่างการทำงานในแต่ละวัน ความสำคัญของโมสรคือการเป็น sanctuary ที่สร้างขึ้นสำหรับเป็นที่ลี้ภัยชั่วคราวจากโลกอันแปลกแยก” (Stockwell, 1982: 48) กระนั้นก็ดี ควรกล่าวด้วยว่าสถานการณ์การกีดกันทางชาติพันธุ์ของโมสรในอาณานิคมแต่ละแห่งหรือแต่ละเมืองก็มีระดับความรุนแรงแตกต่างกันไป ในกรณีของพม่า นั้น โมสรที่เมืองย่างกุ้งซึ่งเป็นเมืองที่มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงไปสู่เมืองท่าการค้าแบบสมัยใหม่อย่างมากนั้นอยู่ในสถานการณ์ที่ตึงเครียดมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับโมสรในเขตเมืองใหญ่อื่นๆ เช่นที่เมืองอักยับ (Akyab) ในเขตยะโฮ (Ibid: หม่องทินอ่อง, 2548: 274)

โดยจากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น นักบริหารชาวอังกฤษจำนวนหนึ่งจึงยอมรับในชีวิตที่จืดชืดนี้ด้วยความเชื่อในภาระหน้าที่ของพวกเขาที่มีต่อชาวตะวันออกผู้ล้าหลัง อุดมการณ์ทางการเมืองและศาสนาที่จะปลดปล่อยคนพื้นเมืองจากความทุกข์ยากและล้าหลังได้สร้างโลกทัศน์ใหม่ที่จะมีอิทธิพลสำคัญต่อการตีความประสบการณ์ที่ได้รับในอาณานิคมแก่คนเหล่านี้

¹ ภาพสะท้อนชีวิตนักบริหารอังกฤษในอาณานิคมพม่า กิจกรรมในโมสร และความแปลกแยกดังกล่าวได้ถูกนำเสนออย่างแจ่มแจ้งในนวนิยายชายตีเรื่อง *Burmese Days* (1934) ของจอร์จ ออร์เวลล์ (George Orwell) หรือเอริก อาเทอร์ แบลร์ (Eric Arthur Blair) นักประพันธ์ชาวอังกฤษที่เคยปฏิบัติงานเป็นเจ้าหน้าที่ตำรวจในเมืองมะละแหม่งระหว่าง ค.ศ.1922-1927 อนึ่งสามารถดูบทวิเคราะห์ทัศนคติของออร์เวลล์ที่มีต่อคนพื้นเมืองชาวพม่าเพิ่มเติมใน Stephen L. Keck. (2005, Spring). Text and Context: Another Look at *Burmese Days*. *SOAS Bulletin of Burma Research*, 3(1): 27-40. สำหรับงานศึกษากลวิธีทางวรรณกรรมที่ออร์เวลล์ใช้พรรณนาภาพชาวพม่าและสังคมพม่าสมัยอาณานิคมในภาษาไทย โปรดดู สุรียยา สุโลมาน. (2549, กรกฎาคม-ธันวาคม). ลักษณะต่อต้านจักรวรรดินิยมในเรื่องแต่งของจอร์จ ออร์เวลล์. *วารสารวิชาการคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 2(2): 32-66.

เพื่ออังกฤษและเพื่อพม่า : ทศนคติและความคาดหวังต่อพม่าของเจ้าหน้าที่ ICS ผู้สนับสนุนชาวพม่า

อาจกล่าวได้ว่าเจ้าหน้าที่ ICS และนายทหารที่สนับสนุนชาวพม่า (pro-Burmese) คือคน ส่วนน้อยในหมู่นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษในพม่า ลักษณะร่วมทางด้านแนวคิดของคนเหล่านี้ก็คือ การผสมผสานอุดมคติในการอุทิศตัวเพื่อผู้อื่นตามแบบคริสเตียน (evangelicalism), ลัทธิอรรถประโยชน์นิยม (utilitarianism), ทศนคติแบบพิทานิยม เข้ากับสำนึกรับผิดชอบในการดำรงไว้ซึ่งความยิ่งใหญ่ของจักรวรรดิอังกฤษ เจ้าหน้าที่ ICS (และนายทหาร) กลุ่มนี้ยกย่องชื่นชม “ความเป็นพม่า” และยินดีสร้างสัมพันธ์กับคนพื้นเมืองและเรียนรู้ความแตกต่างทางวัฒนธรรมอย่างกระตือรือร้น จิตวิญญาณแบบภาระของคนชาวกระตุนนักบริหารชาวอังกฤษให้มุ่งหวังที่จะเข้าถึงจิตใจของคนพื้นเมืองเพื่อสร้างความไว้เนื้อเชื่อใจ นักบริหารอาณานิคม อาทิ เซอร์อาเทอร์ แฟร์ (Sir Arthur Phayre), เซอร์เฮร์เบิร์ต เทอร์เกิล ไวท์ (Sir Herbert Thirkell White), แอโรลด์ ฟิลดิง-ฮอลล์ (Harold Fielding-Hall), เซอร์เจมส์ จอร์จ สกอตต์ (Sir James George Scott), จอห์น เอ. สจวต (John A. Stuart), ซี.ดับบลิว. ดันน์ (C.W. Dunn), บี.ดับบลิว. สวิทินแบงค์ (B.W. Swithinbank), เอส.จี. แกรนท์แอม (S.G. Grantham), จอห์น เอส. เฟอร์นิวัล (John S. Furnivall), กอร์ดอน เอช. ลูซ (Gordon H. Luce) มอริซ โคลลิส เป็นต้น ต่างใช้เวลาขณะทำงานและยามว่างเพื่อเรียนรู้ “ความเป็นพม่า” ผ่านการสังเกตการณ์อย่างใกล้ชิดหรือเรียนรู้ที่จะทำตนเองให้เป็นอย่างคนพม่า งานเขียนจำนวนมากที่ผลิตโดยคนเหล่านี้แสดงถึงความเข้าใจว่าตนได้เข้าถึงจิตใจของคนพื้นเมือง¹ กล่าวจากมุมมองของคนเหล่านี้แล้ว พมามีใช่ดินแดนหลังเขาของ

¹ อนึ่ง เจ้าหน้าที่ ICS ที่มีทักษะเช่นนี้หลายคนได้สมรสหรือมีภรรยาเป็นสตรีพม่า ดังเช่น เฟอร์นิวัล ลูซ และสจวต แม้พวกเขาจะตระหนักว่าการกระทำดังกล่าวเป็นสิ่งที่ไม่ได้รับการยอมรับจากชาวอังกฤษส่วนใหญ่ และอาจถึงขนาดถูกพิจารณาว่าเกือบเป็นการทรยศชาติ อันจะส่งผลกระทบต่อความก้าวหน้าในอาชีพ (Pham, 2004: 242-243; Gravers, 1999: 6) ทศนคติเรื่องเผ่าพันธุ์และเพศของอังกฤษในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ทำให้การที่ชายชาวยุโรปสมรสหรืออยู่กินกับสตรีที่ไม่ใช่ชาวยุโรป (และรวมถึงการสมรสระหว่างคนเอเชียต่างชนชาติ) เป็นเรื่องที่ผิดปกติ ไม่เหมาะสม เป็นปัญหาทางศีลธรรม และอาจกล่าวได้ว่า ภรรยาหรือคู่นอนชาวเอเชียได้ถูกรับรู้ในฐานะภัยคุกคามอำนาจของระบอบอาณานิคม เด็กลูกครึ่งเอเชีย-ยุโรป (Eurasians) ที่เกิดจากการสมรสข้ามเผ่าพันธุ์มักไม่ได้รับการยอมรับในฐานะเป็นคนชาวอย่างแท้จริง และยังก่อให้เกิดปัญหาในการตัดสินว่าใครคือคนขาว ใครคือชาวเอเชีย ใครคือผู้ปกครอง และใครคือผู้ถูกปกครอง (Owen, 2005: 247-248; Stockwell, 1982: 59) ทั้งนี้โปรดดูประเด็นดังกล่าวเพิ่มเติมใน Ann Stoler. (1992, July). Sexual Affronts and Racial Frontiers: European Identities and the Cultural Politics of Exclusion in Colonial Southeast Asia. *Contemporary Studies in Society and History*. 34(3): 514-551.

อาณานิคมอินเดียของอังกฤษ แต่คือสวรรค์ที่อยู่ ณ ชายขอบของจักรวรรดิอังกฤษ ระดับความสำคัญที่ไม่โดดเด่นของพม่าในโครงสร้างการบริหารอาณานิคมอินเดียที่ทำให้นักบริหารอาณานิคมทั่วไปไม่อยากเดินทางมาทำงานกลับทำให้บุคคลเหล่านี้รู้สึกเป็นอิสระ พวกเขาผูกมัดตัวเองกับความ เป็นไปของพม่าและพร้อมที่จะแก้ต่างและ/หรือปกป้องผลประโยชน์ของพม่าจากการถูกนำไปผูกติด กับอินเดีย เซอร์เฮอริเบิร์ต เทอร์เกล ไวท์ เจ้าหน้าที่ ICS ผู้ดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าราชการ (Lieutenant-Governor) ประจำอาณานิคมพม่าของอังกฤษในช่วงทศวรรษ 1900 ได้เล่าถึงความทรงจำ ในช่วงต้นชีวิตการทำงานของเขาว่า เดิมทีนั้นตนเองต้องการไปทำงานในมณฑลตะวันตกเฉียงเหนือ ของอินเดีย แต่เมื่อมารับหน้าที่ในพม่าแล้วก็พบว่า เป็นดินแดนที่น่าหลงใหล (Thirkell White, 1913: 16) ความประทับใจที่ได้รับมาภายหลังประสบการณ์ทำงานในพม่าไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะกับ เทอร์เกล ไวท์เท่านั้น ในทำนองเดียวกัน จี.อี.ฮาร์วีย์ (G.E. Harvey) เจ้าหน้าที่ ICS ผู้เขียนงาน ประวัติศาสตร์พม่าขึ้นคลาสสิกได้กล่าว “ย่อน” ถึงเหตุการณ์เมื่อครั้งตนเองถูกส่งให้มาประจำพม่า ว่า (Harvey, n.d. quoted in Phillips, 2005: 6)

“เมื่อผมถูกส่งมาพม่าในปี 1912 นั้น ทุกคนต่างแสดงความยินดีกับผมที่ได้มาอยู่ กับผู้คนที่มิเลินท์และมีความสุขมากที่สุดในอินเดีย [ชาวพม่าคือ] มองโกเลีย นที่มีผิวสวยและเต็มไปด้วยเสียงหัวเราะ ไม่เอาแต่ใจ ไม่เหมือนกับชาวอินเดีย ที่รูดาย คิปลิง [Rudyard Kipling] ได้สมมติว่าพม่านั้นเปรียบเหมือนลูกสาว ที่ร้องเรียกมารดาซึ่งก็คืออังกฤษ”

ประสบการณ์ทำงานในพื้นที่ทำให้เจ้าหน้าที่ ICS กลุ่มนี้เชื่อว่าพม่ามีศักยภาพที่จะเจริญเติบโตทั้งทางเศรษฐกิจและการเมืองภายใต้การดูแลของอังกฤษ อันจะเป็นประโยชน์ในระยะยาว ทั้งต่ออังกฤษและพม่าเอง กล่าวในแง่เศรษฐกิจ พม่ามีทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญหลายชนิด เช่น ป่าไม้ สินแร่ อัญมณี และน้ำมัน ฯลฯ อีกทั้งยังอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ทางเศรษฐกิจที่สำคัญ กล่าวคือ นอกจากพม่าจะมีเมืองท่าทางตอนใต้ซึ่งสามารถเชื่อมอิทธิพลทางเศรษฐกิจของอังกฤษในอินเดีย เข้ากับอาณานิคมในคาบสมุทรมาลายูและช่องแคบมะละกาแล้ว เมืองทางตอนเหนือของพม่า เช่น เมืองบามอ (Bhamo) และเมืองมิตจินา (Myitkyina) ยังเป็นชุมทางและช่องทางการค้าที่สามารถ เชื่อมไปสู่ทางตอนใต้ของจีน

ส่วนในแง่การเมือง เจ้าหน้าที่ ICS ที่สนับสนุนชาวพม่าเห็นว่าชาวพม่ามีสำนักแห่งความ เป็นชาติมาแต่โบราณ แตกต่างจากชาวอินเดียที่ปัจจัยด้านศาสนา ภาษา ชาติพันธุ์ และวรรณ

เป็นอุปสรรคต่อการรวมชาติ (Thirkell White, 1913: 142; Harvey, 1945: 80) สำนักดังกล่าวคือ ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งสำหรับการปกครองตนเอง ในความเห็นของคนเหล่านี้ วิถีชีวิตของชาวพม่ามีความเป็นประชาธิปไตยโดยธรรมชาติ สอดคล้องกับหลักการปกครองตนเองอย่างยิ่ง ประสบการณ์ของเจ้าหน้าที่ ICS รวมถึงนายทหารคนอื่นๆ ที่ได้เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับชาวพม่าในเขตชนบทช่วยตอกย้ำแนวคิดเรื่อง “ชุมชนหมู่บ้าน” ที่แพร่หลายในหมู่นักบริหารอาณานิคมและปัญญาชนอังกฤษในระบอบปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 ว่าหมู่บ้านคือหน่วยพื้นฐานของสังคมตะวันออกซึ่งควรกำหนดให้เป็นหน่วยพื้นฐานของการบริหาร ในกรณีของพม่า อาร์. แกรนท์ บราวน์ (R. Grant Brown) เจ้าหน้าที่ ICS ซึ่งใช้ชีวิตการทำงานจนกระทั่งเกษียณในพม่าถึงกับกล่าวว่า “พม่าคือประเทศแห่งหมู่บ้าน” (Grant Brown, 1926: 8) โดยนับตั้งแต่ระยะที่อังกฤษเข้าปราบปรามการต่อต้านของคนพื้นเมืองภายหลังจากเข้ายึดครองพม่าตอนบน หรือที่เรียกว่า “การทำพม่าให้สงบ” (the pacification of Burma) นายทหารและเจ้าหน้าที่พลเรือนอังกฤษพิจารณาว่าหมู่บ้านคือหน่วยยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่รัฐบาลต้องเข้าไปป้องกันไม่ให้กลุ่มต่อต้านเข้าไปใช้เป็นฐานกำลัง ความคิดนี้เป็นเหตุให้อังกฤษให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดวางรูปแบบการปกครองโดยเน้นการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองของหมู่บ้าน

อย่างไรก็ตาม ทัศนคติเกี่ยวกับการจัดการยังแตกต่างกันในหมู่นักบริหารชาวอังกฤษ ระหว่างกลุ่มที่มองว่าควรรักษาและส่งเสริมการเมืองของชุมชนแบบเดิม กับกลุ่มที่ต้องการเข้าไปปรับเปลี่ยนโครงสร้างอำนาจระหว่างผู้นำท้องถิ่นกับชาวบ้าน การกำหนดพื้นที่เพื่อการบริหารและจัดเก็บรายได้ และบัญญัติกฎหมายขึ้นรองรับ (Donnison, 1953: 19-31) คนกลุ่มแรกมักเป็นเจ้าหน้าที่ ICS ที่ปฏิบัติงานประจำในพม่า มีความซาบซึ้งใน “ความเป็นพม่า” และเห็นใจชะตากรรมของคนพื้นเมือง ขณะที่คนกลุ่มหลังมักเป็นนักบริหารหรือนายทหารระดับสูงที่มีประสบการณ์ทำงานในอินเดียมากกว่าพม่า โดยที่ในท้ายที่สุด แนวคิดของนักบริหารอาณานิคมกลุ่มนี้ได้กลายมาเป็นแนวนโยบายหลักในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการบริหารของอาณานิคมพม่า

ด้วยเหตุจากแรงจูงใจทางเศรษฐกิจและโลกทัศน์ทางสังคมที่นักบริหารชาวอังกฤษนำติดตัวมาจากบ้าน (อังกฤษ) ประกอบกับอุดมการณ์ด้านเผ่าพันธุ์ที่แพร่หลายในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 น้อมนำให้คนกลุ่มนี้พอใจกับโครงสร้างสังคมแบบจารีตของคนพื้นเมืองมากกว่าจะใช้ความพยายามเพื่อเปลี่ยนแปลง (ดังจะได้กล่าวต่อไปข้างหน้า) ซึ่งโดยตัวมันเองได้มีส่วนสำคัญต่อการปกครองอาณานิคมพม่าทั้งในระดับนโยบายและปฏิบัติ กล่าวได้ว่านักบริหารชาวอังกฤษใช้ความพยายามน้อยกว่าที่นิยมนกล่าวอ้างในการกิจสร้างอาณานิคมพม่าให้ทันสมัยเช่นเดียวกับตะวันตก ซึ่งส่งผลให้

กระบวนการเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมแบบสมัยใหม่ในทางกายภาพยังคงกระจุกตัวอยู่กับเมืองศูนย์กลางทางการปกครองและเมืองการค้า เช่น ย่างกุ้ง หรือ มะละแหม่ง (Moulmein) ขณะที่ความเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญที่เกิดขึ้นกับเมืองในเขตพม่าตอนบนและดินแดนเขตรอบนอกเช่น เขตที่สูงซึ่งปกครองโดยเจ้าฟ้าไทใหญ่และผู้ปกครองของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นเพิ่งเริ่มปรากฏให้เห็นภายหลังการทำพม่าให้สงบเสร็จสิ้น

การพยายามรักษาโครงสร้างสังคมแบบจารีตของคนพื้นเมืองเพื่อประโยชน์ในการควบคุมยังสามารถพิจารณาได้จากแนวนโยบายทางการศึกษาและกิจกรรมทางด้านภูมิปัญญาของรัฐบาลอาณานิคม จะเห็นได้ว่าวิธีการปกครองอาณานิคมโดยการพึ่งพาโครงสร้างและวัฒนธรรมพื้นเมืองของอังกฤษนั้นมีลักษณะคล้ายคลึงกับแนวทางของฝรั่งเศสในอาณานิคมอินโดจีนที่มีเจตนาใช้ปัญญาชนชาวเวียดนามที่ผ่านระบบการศึกษาแบบขงจื้อเป็นตัวแทนของรัฐบาลในการปกครองท้องถิ่น กล่าวสำหรับพม่า นั้น ในระยะแรกของการเข้าปกครองดินแดนพม่าทั้งหมด อังกฤษได้ใช้ชนชั้นข้าราชการเดิมของระบอบกษัตริย์เพื่อเป็นตัวแทนของรัฐบาลในการปกครองเขตชนบทมาจนถึงสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 เนื่องจากความเชื่อที่ว่าคนเหล่านี้มีความเข้าใจคนพื้นเมืองด้วยกันเองเป็นอย่างดี นอกจากนี้ อังกฤษยังได้แสดงเจตจำนงอย่างชัดเจนว่าไม่ต้องการแทรกแซงเสรีภาพในการนับถือศาสนาของคนพื้นเมือง ทว่า ในขณะเดียวกันอังกฤษก็ได้ให้การอุปถัมภ์หรือส่งเสริมบทบาทของสถาบันสงฆ์พม่าเป็นพิเศษ ดังเช่นที่สถาบันกษัตริย์พม่าเคยปฏิบัติมาแต่เดิม¹

ในด้านการศึกษา จอห์น เอส. เฟอร์นิวัลล์ เจ้าหน้าที่ ICS คนสำคัญผู้มีบทบาทในสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับพม่าได้เคยวิพากษ์ความล้มเหลวของระบบการศึกษาที่อังกฤษสร้างขึ้นในพม่า โดยกล่าวว่า ขณะที่จารีตร่วม (common tradition) ของอารยธรรมตะวันตกและอารยธรรมอื่นๆ ก็คือการศึกษาควรมิบทบาทสอนให้เด็กเรียนรู้ว่าจะใช้ชีวิตอย่างไรในฐานะสมาชิกของชุมชน แต่รูปแบบการศึกษาที่อังกฤษพยายามสร้างขึ้นกลับไม่สอดคล้องกับสิ่งแวดล้อมในพม่าซึ่งมีปัญหาในเรื่องความเป็นพหุสังคม เฟอร์นิวัลล์วิเคราะห์ว่า (Furnivall, 1956: 372)

¹ บทบาทดังกล่าวเป็นไปตามคำประกาศของพระราชินีนาถวิกตอเรียใน ค.ศ. 1858 ที่ไม่ต้องการให้เจ้าหน้าที่ของอังกฤษเข้าไปแทรกแซงกิจการด้านศาสนาของคนพื้นเมือง ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ชวดี ดีคง. (2539). ปฏิกริยาของชาวพุทธต่อการปกครองของอังกฤษในพม่า ค.ศ. 1886-1948. หน้า 34-58.

สำหรับความล้มเหลวซ้ำซากนั้นดูเหมือนจะเป็นคำอธิบายที่เพียงพอแล้วว่า พวกเขาไม่พิจารณาสิ่งแวดล้อมเลย นักการศึกษาวางกรอบโครงการของพวกเขาด้วยการคิดถึงสภาพการณ์ในสังคมตะวันตกที่มีความเป็นเนื้อเดียวกัน และพยายามแสดงให้เห็นถึงสิ่งที่การศึกษาอาจจะเป็นหรือควรจะทำ หากแต่พวกเขาไม่จุกคิดถึงสิ่งที่การศึกษาเป็นอยู่จริงๆ หรือสามารถทำได้จริงๆ แผนงานของพวกเขา (ที่ใช้อยู่) ในพหุสังคมของอาณานิคมเขตร้อน จึงล้มเหลว

แม้ว่าคำกล่าวของเฟอร์นิวัลจะถูกตั้งข้อสงสัยในบางกรณี ในพหุสังคมนั้นก็สะท้อนให้เห็นถึงสำนึกของความเป็นผู้ปกป้องจักรวรรดินิยมอังกฤษ กล่าวคือ หากพิจารณาโดยผิวเผิน แม้อุณหภูมิว่าคำกล่าวของเขามีจุดมุ่งหมายเพื่อวิพากษ์ความล้มเหลวของนโยบายการศึกษาของอังกฤษในพม่า อย่างไรก็ตาม ในฐานะอดีตเจ้าหน้าที่ ICS ผู้ลาออกจากราชการก่อนเวลาอันควร คำกล่าวข้างต้นก็อาจตีความได้ว่า เฟอร์นิวัลยังคงมองว่านักบริหารอาณานิคมอังกฤษได้ทุ่มเทสร้าง ความทันสมัยให้กับพม่าเช่นเดียวกับที่ปฏิบัติอยู่ในอังกฤษ แม้จะไม่ประสบความสำเร็จก็ตาม

ในความเป็นจริงแล้ว อังกฤษได้ใช้ความพยายามค่อนข้างน้อยในการสร้างระบบการศึกษาสมัยใหม่ในพม่า อันเป็นบทบาทไม่แตกต่างเท่าไรนักเมื่อเปรียบเทียบกับอาณานิคมมาลาชาของอังกฤษ (อันดาชา และ อันดาชา, 2549: 379-406; ไพลดา ชัยศร, 2547: 82-94) ทั้งนี้ แม้การศึกษาแบบจารีตของพม่าที่มีวัดเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาจะค่อยๆ ถูกแทนที่โดยโรงเรียนที่ดำเนินการโดยรัฐบาลและมิชชันนารีในระยะปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 กระนั้นก็ดี トラบจนกระทั่งถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษส่วนใหญ่ หรือกล่าวให้ชัดเจนขึ้นคือ รัฐบาลอาณานิคมยังคงคาดหวังว่าการศึกษาทางโลกแบบตะวันตกจะเป็นเครื่องมือในการผลิตเยาวชนพม่าเข้าสู่ตำแหน่งงานเสมียนหรือข้าราชการระดับล่าง โดยมีได้ทุ่มเทงบประมาณเพื่อพัฒนามาตรฐานและยกระดับการศึกษาของคนพื้นเมืองให้เป็นเนื้อเดียวกันอย่างจริงจัง หรือมิฉะนั้นก็ปล่อยให้โครงการดังกล่าวเป็นภารกิจของมิชชันนารีและเอกชนชาวตะวันตก ดังเห็นได้ว่า ตั้งแต่อังกฤษเข้ามาสู่พม่าในกลางทศวรรษ 1820 จนถึงต้นทศวรรษ 1890 มีโรงเรียนวัด (monastic schools) ที่รัฐบาลให้การยอมรับจำนวน 4,324 โรงเรียน ขณะที่โรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบทางโลกเป็นการเฉพาะ (secular schools) จำนวนเพียง 890 โรงเรียนนั้น เวลาผ่านไปจนกระทั่งปลายทศวรรษ 1910 แล้วนั่นเองที่จำนวนโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบทางโลกมีสัดส่วน

มากกว่าโรงเรียนวัดราวร้อยละ 60 โดยระหว่าง ค.ศ. 1917 ถึง ค.ศ. 1918 มีโรงเรียนที่จัดการศึกษาแบบทางโลกจำนวน 4,650 โรงเรียน ขณะที่โรงเรียนวัด 2,977 โรงเรียน

ส่วนในระดับอุดมศึกษานั้น อาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลอาณานิคมให้ความสำคัญต่อการจัดการศึกษาระดับสูงสำหรับคนพื้นเมืองน้อยมาก อันเป็นนโยบายที่ไม่แตกต่างจากบทบาทที่เป็นอยู่ในอาณานิคมมาลาयाเช่นกัน เนื่องจากไม่ต้องการสร้าง “ชนชั้นผู้รู้หนังสือที่ไม่มีทักษะจะนำไปใช้งานได้” การที่รัฐบาลอังกฤษในพม่ามุ่งเป้าหมายหลักไปที่การศึกษาในระดับประถมและมัธยมเพื่อผลิตลูกจ้างชาวพื้นเมืองที่สามารถพูดภาษาอังกฤษได้จำนวนมากเป็นสำคัญ ได้ส่งผลให้การศึกษาระดับสูงถูกมองว่าเป็นโครงการที่ไม่จำเป็นต้องดำเนินการอย่างเร่งด่วน หลักฐานที่เห็นได้ชัดคือ แม้อังกฤษสามารถผนวกพม่าได้ทั้งหมดตั้งแต่ ค.ศ. 1886 ทว่าต้องใช้เวลากว่าสามทศวรรษจึงได้มีการสถาปนามหาวิทยาลัยแห่งแรกในพม่า คือ มหาวิทยาลัยย่างกุ้ง ขึ้นอย่างเป็นทางการใน ค.ศ. 1920 ซึ่งนับว่าล่าช้ามากเมื่อเปรียบเทียบกับการจัดตั้งมหาวิทยาลัยกัลกัตตาในอาณานิคมอินเดียใน ค.ศ. 1857 (Chutintaranond, 1992: 37) อนึ่ง การที่นโยบายด้านการศึกษาของอังกฤษไม่ต้องการให้คนพื้นเมืองมีความรู้ชั้นสูงแบบตะวันตกซึ่งอาจนำไปสู่การทำลายอำนาจปกครองของตนได้ในภายหลัง ดังนั้นการศึกษาในระดับดังกล่าวจึงจำกัดอยู่เฉพาะแต่คนพื้นเมืองที่มีภูมิหลังเป็นชนชั้นสูงอันได้แก่บุตรหลานของเจ้าฟ้าไทใหญ่หรือขุนนางในระบบเก่าที่สนับสนุนการปกครองของอังกฤษ ในระยะก่อนทศวรรษ 1920 คนกลุ่มนี้มักไปศึกษาที่มหาวิทยาลัยในอินเดียหรืออังกฤษ

ภายใต้แรงกดดันจากชาวพม่ารุ่นใหม่ที่ต้องการให้รัฐบาลอาณานิคมให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาแก่คนพื้นเมืองมากขึ้น มหาวิทยาลัยย่างกุ้งได้ขยายรายวิชาให้ครอบคลุมทั้งในด้านศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ และต่อมายังได้ผนวกรวมวิทยาลัยฝึกหัดครูและวิทยาลัยแพทย์เข้ามา ในระหว่าง ค.ศ. 1930-1931 อย่างไรก็ตาม การที่อาจารย์ผู้สอนส่วนใหญ่เป็นชาวต่างชาติที่มาจากอินเดีย อีกทั้งมีความรู้ร้้น้อยเกี่ยวกับพม่า ได้ส่งผลให้เนื้อหาที่สอนห่างไกลจากชีวิตและสิ่งที่เกิดขึ้นรอบตัวนักศึกษา นอกจากนี้ การที่มหาวิทยาลัยถูกครอบงำโดยผู้บริหารที่เป็นเจ้าหน้าที่อาณานิคมยังทำให้นักศึกษาไม่เชื่อมั่นในนโยบายการศึกษาที่ดำเนินการโดยรัฐ นักศึกษาพม่ารุ่นใหม่มองว่าผู้ที่ได้ประโยชน์จากการจัดการศึกษาคือชาวต่างชาติที่เข้ามาอยู่ในพม่า ไม่ใช่ชาวพม่า (Taylor, 1987: 113; Furnivall, 1956: 204-205)

ในทางเดียวกัน การจัดตั้งกลุ่ม สมาคม หรือสถาบันเพื่อศึกษาประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมของคนพื้นเมืองในพม่าโดยนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษ (ซึ่งมีเฟอร์นิวัลเป็นแกนนำด้วยผู้นึง) อย่างเป็นทางการและรูปธรรมก็ล่าช้ากว่าบทบาทของดัตช์ในอาณานิคมเนเธอร์แลนด์อินเดียและฝรั่งเศสในอาณานิคมอินโดจีนมาก สำหรับบทบาทของอังกฤษในพม่า นั้น กระบวนการ

ศึกษาค้นคว้าที่ดำเนินอยู่ก่อนเข้าสู่ทศวรรษที่สองของคริสต์ศตวรรษที่ 20 มีลักษณะเป็นผลพวงจากภารกิจทางการปกครองอย่างชัดเจนหรือมีเจตนาเป็นความสนใจส่วนบุคคล มีเพียงหน่วยงานสำรวจทางโบราณคดีซึ่งเป็นองค์การหนึ่งของรัฐบาลอาณานิคมอินเดีย (แยกออกจากกองสำรวจโบราณคดีของอินเดียระหว่าง ค.ศ. 1901-1902) เท่านั้นที่พอลงอ้างว่าได้ดำเนินกิจกรรมในรูปแบบของการศึกษาทางด้านวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์พม่าอย่างเป็นทางการ (แม้กระนั้นก็เป็นที่ตั้งข้อสงสัยถึงบทบาทของหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ ในลักษณะของการเป็นหน่วยสืบราชการลับ) (Edwards, 2004: 323) นอกจากนี้ ในแง่ของกรอบทฤษฎีและแนววิธีการศึกษาของนักวิชาการ-เจ้าหน้าที่อาณานิคมดัตช์และฝรั่งเศส (รวมถึงเยอรมัน) ก็มีความเป็นระบบและก้าวหน้ามากกว่าแนวทางการศึกษาที่เน้นการรวบรวมข้อมูลผ่านการสังเกต และรูปแบบการนำเสนอที่เน้นการพรรณนามากกว่าวิเคราะห์ของนักบริหารอาณานิคมอังกฤษอีกด้วย (Legge, 1992: 12-13; Owen, 2005: 335) ตัวอย่างรูปธรรมข้อหนึ่งก็คือหน่วยงานสำรวจด้านโบราณคดีของอังกฤษในดินแดนอาณานิคมตะวันออกใต้มีการว่าจ้างนักวิชาการชาวเยอรมันและฝรั่งเศสเข้ามาปฏิบัติงาน ในกรณีของพม่าได้แก่ ดร.เอมิล ฟอร์ชแฮมเมอร์ (Emil Forchhammer) นักภาษาศาสตร์ตะวันออกชาวเยอรมัน และ ดร.ชาร์ล ดูว์วแซล (Charles Duroiselle) ผู้เชี่ยวชาญภาษาบาลีชาวฝรั่งเศส ทั้งสองท่านเคยรับตำแหน่งผู้อำนวยการกองโบราณคดีในอาณานิคมพม่า และได้มีส่วนสำคัญต่อการถ่ายทอดแนวทางการศึกษาด้านโบราณคดี ประวัติศาสตร์ นิรุกติศาสตร์ ฯลฯ ให้แก่เจ้าหน้าที่อาณานิคมทั้งที่เป็นชาวอังกฤษและคนพื้นเมือง

แม้ว่ามีเหตุผลไม่น้อยในแง่ที่พิจารณาว่าอังกฤษได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของคนพื้นเมืองในอินเดียมาอย่างยาวนานเช่นกัน อย่างน้อยที่สุดตั้งแต่ในระยะปลายคริสต์ศตวรรษที่ 18 โดยการจัดตั้ง “สมาคมเอเชีย” (Asiatic Society) ที่กัลกัตตาใน ค.ศ. 1784 โดยเปลี่ยนเป็น “ราชสมาคมเอเชีย” (Royal Asiatic Society) ใน ค.ศ. 1823 และมีการออกวารสาร *Asiatic Researches* ซึ่งในเวลาต่อมาคือ *Journal of Asiatic Society of Bengal* อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงดังกล่าวกลับสะท้อนให้เห็นนัยยะที่มีความหมายสำคัญประการหนึ่ง นั่นคือ แม้ว่าอังกฤษได้เข้ายึดครองดินแดนบางส่วนของพม่าตั้งแต่ทศวรรษ 1820 กระทั่งสามารถยึดครองพม่าตอนล่างทั้งหมดได้ตั้งแต่ ค.ศ. 1854 ทว่าสำหรับอังกฤษแล้ว อินเดียได้ถูกจัดลำดับความสำคัญอยู่เหนือพม่าเสมอ ไม่เพียงเฉพาะสถานะทางการเมือง แต่ยังรวมถึงมิติด้านภูมิปัญญา การสร้างองค์ความรู้ ทั้งนี้ เป็นเรื่องน่าประหลาดใจหากพิจารณาจากข้อเท็จจริงที่ว่าในการจัดตั้ง “สมาคมวิจัยพม่า” (Burma Research Society: BRS) เมื่อ ค.ศ. 1910 นั้น มีมูลเหตุจากการที่

นักบริหารอาณานิคมอังกฤษในพม่าคนหนึ่งได้แรงบันดาลใจจากการมีโอกาสได้เห็นกิจกรรมของ สยามสมาคม (The Siam Society) ในประเทศสยาม

ควรกล่าวด้วยใจยุติธรรมว่าเจ้าหน้าที่ ICS ผู้สนับสนุนชาวพม่าคือนักบริหารอาณานิคมชาว อังกฤษกลุ่มเล็กๆ ที่ได้ใช้ความพยายามอย่างยิ่งในการผลักดันให้เกิดการรื้อฟื้นการศึกษาวัฒนธรรม พม่าและภูมิปัญญาตะวันออกขึ้นในอาณานิคมพม่า สำหรับสมาคมวิจัยพม่านั้นเกิดขึ้นภายใต้การ ริเริ่มของจอห์น เอส. เฟอ์นิวัล อุเมอ่อง (U May Oung) ข้าราชการอาณานิคมชาวพม่า และชาร์ล ดูว์แรล โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนและกระตุ้นการศึกษาเกี่ยวกับวัฒนธรรมในอดีตของชาวพม่า สู่สาธารณะ โดยเฉพาะกับชาวพม่าเอง แนวคิดดังกล่าวทำให้นักบริหารอาณานิคมอาวุโสกังวล ว่าการก่อตั้งสมาคมอาจกระตุ้นให้เกิดความรู้สึกชาตินิยมในหมู่คนพื้นเมือง และพยายามขัดขวาง ไม่ให้มีการจัดตั้งสมาคมขึ้น แต่กระนั้นโครงการดังกล่าวก็บรรลุผลภายใต้การสนับสนุนของเซอร์ เฮอ์เบิร์ต เทอร์เกิล ไวท์ซึ่งดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าการในขณะนั้น ในปีต่อมา สมาคมวิจัยพม่ายังได้ จัดทำวารสารสมาคมวิจัยพม่า (Journal of the Burma Research Society, JBRS) เพื่อเป็นพื้นที่ สำหรับนำเสนอผลการค้นคว้าทางด้านประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ วรรณกรรมชาติพันธุ์วิทยา ศิลปะ ศาสนา โบราณคดี (Cady, 1958: 180-181; Pham, 2004: 248; Edwards, 2004: 287-288; Legge, 1992: 12-13) ข้อมูลด้านประวัติศาสตร์และชาติพันธุ์วรรณนาที่เผยแพร่ผ่านวารสารสมาคม วิจัยพม่าได้แสดงถึงความก้าวหน้าของการศึกษาประวัติศาสตร์พม่าอย่างชัดเจน

กระนั้นก็ดี ในความเป็นจริงแล้วบทบาทของสมาคม (และรวมถึงวารสาร) ค่อนข้างจำกัด ตัวอยู่ในกลุ่มชาวพม่าที่ติดต่อกับโลกสมัยใหม่และชาวยุโรปส่วนน้อย หลักฐานที่ชัดเจนบางประการ ก็คือผู้ดำรงตำแหน่งประธานสมาคม 19 คนแรกตั้งแต่การก่อตั้งสมาคมจนถึง ค.ศ. 1959 นั้น 13 ท่านเป็นเจ้าหน้าที่อาณานิคมอังกฤษ 1 ท่านเป็นชาวอินเดีย และอีก 5 ท่านเป็นชาวพม่า โดยที่ 6 ท่านหลังล้วนเป็นผู้ได้รับการศึกษาและปริญญาบัตรในอังกฤษ หรือระบบของอังกฤษในที่อื่น (Aung-Thwin, 2005: 288) ขณะที่ผู้เขียนส่วนใหญ่ซึ่งมีชื่อปรากฏประจำในวารสารก่อนสงคราม โลกครั้งที่ 2 ก็คือกลุ่มนักบริหารอาณานิคมที่ได้เอนามข้างต้น

จากตัวอย่างที่ได้ยกมาข้างต้น จะเห็นได้ว่านักบริหารชาวอังกฤษที่สนับสนุนคนพื้นเมือง จึงดำรงสถานะที่ขัดแย้งในตนเองมาแต่แรกเริ่ม กล่าวคือระหว่างสถานะความเป็นตัวแทนอำนาจ ของจักรวรรดินิยมอังกฤษและสถานะผู้ต้องการรื้อฟื้นและรักษาจิตวิญญาณแบบจารีตของชาวพม่า จะเห็นได้ว่าความคิดที่จะรักษาโครงสร้างสังคมแบบจารีตของคนพื้นเมืองกลับกลายเป็นสิ่งที่ขัดแย้ง กับหน้าที่และความต้องการที่ปลดปล่อยพม่าออกจากความล้าหลังเพื่อให้พร้อมเผชิญกับกระแส ความเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่

๓ ภาคปฏิบัติการของอุดมการณ์จักรวรรดินิยม กับการเปลี่ยนแปลงและคงอยู่ของทัศนคติต่อคนพื้นเมืองชาวพม่าตั้งแต่ทศวรรษ 1890

นับจากปลายทศวรรษ 1880 สันติสุขภายหลังการทำพม่าให้สงบที่ดำเนินอยู่ราวเกือบสองทศวรรษ คือช่วงเวลาทัศนคติเชิงบวกต่อชาวพม่าและสังคมแบบจารีตของพม่าของนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษขึ้นถึงจุดสูงสุด ควบคู่ไปกับการเพิ่มทวีของสำนักแบ่งแยกเผ่าพันธุ์ (racial division) ระหว่างชาวอังกฤษกับคนพื้นเมือง ปัจจัยด้านสังคมวิทยาและจิตวิทยาที่ก่อให้เกิดแบบแผนทางความรู้สึกนึกคิดดังกล่าวก็คือ การที่นักบริหารอาณานิคมส่วนใหญ่ในช่วงเวลานี้แทบทั้งหมดเติบโตขึ้นมาในบรรยากาศของปลายสมัยวิกตอเรียนที่เน้นย้ำ/สนับสนุนอุดมการณ์อนุรักษนิยม คริสต์ศาสนา และความคิดแบบชนชั้นสูงที่ยึดถือจารีตชนชั้นและมรยาท ทั้งนี้เมื่อประกอบกับความรู้สึกตระหนักในความเหนือกว่าทางเผ่าพันธุ์ที่แพร่หลายอยู่ในหมู่ชาวอังกฤษโดยทั่วไป ได้ทำให้คนกลุ่มนี้มองคนพื้นเมืองชาวพม่าในฐานะที่ไม่แตกต่างจากไพร่ฟ้าของระบอบกษัตริย์แบบจารีตมากนัก นอกจากนี้ จารีตและค่านิยมแบบชนชั้นสูง เจ้าที่ดิน ในแวดวงเจ้าหน้าที่ ICS และนายทหารของอาณานิคมอินเดียเองก็มีส่วนทำให้คนเหล่านี้รู้สึกพึงพอใจต่อสภาพแวดล้อมแบบชนบท การมีข้ารับใช้ ความเคร่งครัดในศาสนา การถือลำดับชั้น ความอบอุ่นแบบสังคมเกษตรกรรมของพม่า อาจกล่าวในอีกทางหนึ่ง แต่มีผลเหมือนกันได้ว่า ความรู้สึกไม่พอใจต่อระเบียบทางสังคมแบบประชาธิปไตย สังคมเมือง และอุตสาหกรรมตามแบบชนชั้นสูงและกลางระดับบนที่เติบโตจากสังคมเมืองหลวงได้มีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อการกำหนดโลกทัศน์ของเจ้าหน้าที่ ICS และนายทหารที่เข้ามาปฏิบัติงานในพม่า โดยเฉพาะความคิดที่ว่าลักษณะสังคมลำดับชั้นแบบจารีตซึ่งยังคงมีอยู่ในอาณานิคมทางตะวันออกของคลองสุเอซ (Suez canal) เป็นสิ่งที่ดีกว่า และต้องอนุรักษ์ไว้

ในขณะเดียวกัน มุมมองและทัศนคติที่มีร่วมกันในหมู่นักบริหารอาณานิคมในช่วงเวลานี้ก็ได้กลายมาเป็นค่านิยมซึ่งกระตุ้นให้ชาวอังกฤษที่เมืองแม่ไผ่ฝันที่จะออกเดินทางสู่ดินแดนอาณานิคมเพื่อสร้างฐานะและแสวงโชคด้วยเช่นกัน ในการนี้ ความฝันยอดนิมของชายหนุ่มชนชั้นกลางที่ต้องการลอบเข้าเป็นเจ้าหน้าที่อาณานิคมและไปทำงานต่างแดน เพื่อให้มีรายได้สูงพอสำหรับกลับมาใช้ชีวิตแบบชนชั้นผู้ดี สามารถครอบครองคฤหาสน์และที่ดินในเขตชนบทของอังกฤษ (สุกัญญา บำรุงสุข, 2550: 46) ก็กลายเป็นสิ่งที่สามารถทำให้เกิดขึ้น “ที่นี่ เตี้ยวันนี้” ณ อาณานิคมพม่า โดยไม่จำเป็นต้องทำงานตลอดชีวิตเพื่อสะสมเงินและชื่อเสียง ทั้งนี้ หากเปรียบจักรวรรดิอังกฤษเป็นเหมือนพาหนะที่นักบริหารอาณานิคมบางคนที่มีภูมิหลังทางชาติพันธุ์เป็นชาวเวลช์ ลกอด และไอริช ได้แสดงออกถึงความเป็นชาติและได้มีส่วนสนับสนุนความยิ่งใหญ่ของจักรวรรดิอังกฤษแล้ว ดินแดน

สร้างความผูกพันระหว่างพลเมืองของราชอาณาจักรสมัยใหม่กับบุคคลในราชวงศ์เป็นสำคัญ (Cannadine, 2002: 102; Peleggi, 2002: 7)

ในด้านการปกครอง นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษได้พยายามดึงชนชั้นสูงพื้นเมืองเข้าสู่ระบบอาณานิคมตั้งแต่ระยะแรกเริ่มที่อังกฤษเข้ามาปกครองพื้นที่ตอนล่างของพม่า และเปิดกว้างมากขึ้นในบริบทของสมัยแห่งการทำพม่าให้สงบ ในสภาวการณ์ดังกล่าว ชนชั้นนำของระบอบเก่าและบรรดาเจ้าฟ้าไทใหญ่ซึ่งอังกฤษอนุญาตให้มีการสืบทอดตำแหน่งต่อไป ได้ถูกดึงเข้าสู่ระบบสายสัมพันธ์แห่งความภักดีระหว่างกษัตริย์อังกฤษ-เจ้าพื้นเมือง และระหว่างเมืองแม่-ดินแดน อาณานิคมชายขอบโดยผ่านการกำหนดให้ต้องเข้าร่วมพิธีถวายพระพร การพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ การแต่งตั้งยศตามธรรมเนียมราชสำนักอังกฤษ รวมถึงการเรียนรู้วัฒนธรรมและค่านิยมต่างๆ ของชนชั้นผู้ดีอังกฤษ เช่น การแต่งกาย มรรยาท การเล่นกีฬา และโดยเฉพาะอย่างยิ่งโดยการสนับสนุนให้คนเหล่านี้ได้รับการศึกษาระดับสูงแบบอังกฤษ ซึ่งแนวทางดังกล่าวเป็นมาตรการที่ถูกนำไปปฏิบัติกับบรรดาเจ้าพื้นเมืองของรัฐในคาบสมุทรมลายูเช่นเดียวกัน (Hirschman, 1986: 350, 355-356; อันตยา และ อันตยา, 2549: 280-284, 390-392; ไพลดาชัยศร, 2547: 84-88) การที่มาตรการทางการเมืองและวัฒนธรรมต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติทั่วไปในอาณานิคมด้านตะวันออกของอังกฤษ ได้ส่งผลให้ลักษณะแบบอภิสิทธิ์ชนกลายเป็นส่วนผสมของรัฐบาลอาณานิคมทั่วจักรวรรดิอังกฤษ ขณะเดียวกันก็ทำให้จักรวรรดิอังกฤษตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 คือจักรวรรดิแบบกษัตริย์ หรือก็คือสถาบันกษัตริย์ได้ถูกทำให้กลายเป็นจักรวรรดิ (monarchical empire or imperialized monarchy) ในการนี้ ผู้ว่าการของอาณานิคมแต่ละแห่งจะแสดงตัวเองราวกับเป็นกษัตริย์จำลอง คนเหล่านี้คือจุดสุดยอดของลำดับชั้นทางสังคมของอาณานิคมซึ่งเชื่อมโดยตรงกับกษัตริย์และเมืองแม่ (Cannadine, 2002: 31)

จากสภาพการณ์เช่นนี้ การมีอยู่ของอภิสิทธิ์ชนจึงช่วยยืนยันความแตกต่างทางชนชั้นระหว่างนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษและคนพื้นเมืองสามัญชนที่อยู่ใต้ปกครอง สำหรับนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษแล้ว บรรดาชนชั้นสูงพื้นเมืองชาวพม่า ไทใหญ่ และกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่ให้ความร่วมมือและทำงานให้กับอังกฤษก็คือการยืนยันประสิทธิภาพและความชอบธรรมในอำนาจปกครองของอังกฤษที่มีเหนือซากปรักหักพังของระบอบการปกครองแบบจารีตที่ล้าหลังและเสื่อมโทรม พร้อมกับตอกย้ำความคิดที่ว่าภารกิจดังกล่าวเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ (Adas, 1972: 176) ในขณะเดียวกันคนพื้นเมืองเหล่านี้ก็จะได้รับการยกย่องในลักษณะเดียวกับที่นักบริหารอาณานิคมหรือชนชั้นสูงชาวอังกฤษพึงปฏิบัติต่อกันเป็นการตอบแทน อาทิ การชื่นชมในคุณธรรม

ความกล้าหาญ กริยามารยาท ความเฉลียวฉลาด ความเป็นผู้ดี นอกจากนั้น ยังปรากฏบ่อยครั้งว่าชนชั้นนำพื้นเมืองที่ยอมรับอำนาจของอังกฤษมักได้รับการยกย่องว่าเป็น "คนพื้นเมืองที่แท้จริง" (real native) (Stockwell, 1982: 54; อันตายา และ อันตายา, 2549: 248-251) และกระทั่งให้การยอมรับในฐานะที่เป็นตัวแทนของชนชาติ กล่าวได้ว่าการรับรู้ของนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษผู้สนับสนุนชาวพม่า สิ่งที่พวกเขาและชนชั้นนำพื้นเมืองมีส่วนร่วมก็คือ อภิลิขณ์ที่ถูกกำกับโดยความรับผิดชอบที่มีต่อชนชั้นล่าง (noblesse oblige) นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษเชื่อว่าการพึ่งพาเจ้าฟ้าหรือชนชั้นนำพื้นเมืองให้ควบคุมคนพื้นเมืองระดับล่างด้วยตนเองช่วยให้การปกครองอาณานิคมดำเนินไปได้อย่างราบรื่น ยิ่งกว่านั้น พวกเขายังพิจารณาว่าระบอบการปกครองแบบเจ้าพื้นเมืองในเขตที่สูง (ซึ่งมีความซับซ้อนและพลังอำนาจน้อยกว่าระบอบกษัตริย์พม่า แต่มีระดับชั้นสูงกว่าหน่วยการปกครองแบบเผ่าชนของพวกเขา) ยังเป็นรูปแบบที่บริสุทธิ์มั่นคง มีศีลธรรม มีการทุจริตและฉ้อฉลน้อยกว่าระบอบการเมืองแบบรัฐสภาที่ก่อร่างขึ้นบนฐานของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม ทิศนะทางการเมืองของนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษในพม่าตั้งที่กล่าวมานี้เป็นแบบแผนเดียวกับที่นักการเมือง เจ้าหน้าที่ ICS และนายทหารในอาณานิคมอินเดีย แอฟริกา และมาลาโยมีส่วนร่วมและได้ถูกนำไปปฏิบัติอย่างกว้างขวาง อีกทั้งยังเป็นวิธีคิดที่สอดคล้องกับอุดมการณ์ต่อต้านทุนนิยม (anti-capitalist) และความคิดจินตนิยม (romanticism) ที่แพร่หลายอยู่แวดวงการเมืองและปัญญาชนของอังกฤษในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 (Cannadine, 2002: 67, 127)

ด้วยเหตุนี้ ระบบศักดินาและค่านิยมแบบชนชั้นที่เป็นโครงสร้างรากฐานของคนพื้นเมืองชาวพม่าจึงสามารถไปกันได้กับอุดมคติในการปกครองอาณานิคมของอังกฤษ และเป็นแบบแผนที่นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษในพม่าต้องรักษาไว้ มากกว่าปรับเปลี่ยน กล่าวได้ว่าจากมิติมุมมองหนึ่ง ชาวอังกฤษอาจมองประชาชนในจักรวรรดิเป็นคนต่างด้าว คนอื่น หรือต่ำกว่าตน แต่จากอีกมุมมองหนึ่ง นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษก็อาจมองว่าคนพวกนี้ (โดยเฉพาะพวกเจ้าฟ้าและชนชั้นนำพื้นเมือง) คล้ายตน หรือเท่ากันในบางครั้งและอาจดีกว่า (Ibid. 123) ภายใต้เงื่อนไขที่สอดคล้องกับผลประโยชน์และอุดมการณ์ของเจ้าอาณานิคม

บรรยากาศทางภูมิปัญญาของสมัยเอ็ดวาร์ดเตียนที่สืบต่อจากสมัยวิกตอเรียนทำให้ความคิดที่ว่าพม่าอาจหลุดออกจากอำนาจของอังกฤษในสักวันหนึ่งนั้นไม่ใช่สิ่งที่ปรากฏให้เห็นทั่วไปในเอกสารหรือบันทึกที่เขียนขึ้นในช่วงเวลานี้ สถานการณ์ที่ราบรื่นของพม่าเมื่อเปรียบเทียบกับความวุ่นวายที่เกิดขึ้นในอินเดียตั้งแต่ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ยิ่งผลักดันให้นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษเชื่อว่าพม่าคือดินแดนต้นแบบที่เหมาะสมอย่างยิ่งต่อนโยบายปกครองอาณานิคมของอังกฤษ ขณะ

เดียวกันก็ระแวงระวังว่าเชื้อไฟของลัทธิชาตินิยมจากอินเดียจะแพร่ขยายมาสู่พม่า ความหวาดระแวงดังกล่าวได้รับการเสริมแรงจากความรู้ด้านประวัติศาสตร์เกี่ยวกับอิทธิพลทางวัฒนธรรมและระบบความคิดของอินเดียที่มีเหนือพม่านับแต่โบราณกาล และความรู้ด้านชาติพันธุ์วิทยาที่ให้คำอธิบายความคิดทางการเมืองแบบจารีตของคนพื้นเมืองพม่า ในกรอบของความเชื่อกฎผีบุญและกษัตริย์ผู้มาปิดป่าความทุกข์เข็ญหรือมินหล่อง (Min Laung)

อย่างไรก็ตาม กระแสชาตินิยมพม่าที่เริ่มเฟื่องฟูตั้งแต่ทศวรรษ 1910 ได้ส่งผลให้สมมติฐานดั้งเดิมของนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษในเรื่องความเป็นชาติพันธุ์และธรรมชาติของคนพื้นเมืองเริ่มไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในพม่า ทั้งนี้แม้ว่านักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษได้รับรู้มาอย่างยาวนานว่าชาวพม่านั้นเป็นชนชาติที่หลงตนเองและภาคภูมิใจในวัฒนธรรมและความเป็นพม่า ทว่า การเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพทางการเมืองและวัฒนธรรมของคนพื้นเมืองชาวพม่านั้นเป็นสิ่งที่ไม่เคยอยู่ในการรับรู้ของนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษ ในทางเดียวกัน การเพิ่มจำนวนของชนชั้นกลางชาวพม่ารุ่นใหม่ซึ่งได้รับการศึกษาแบบตะวันตกเพื่อบรรจุเข้าสู่ระบบราชการได้เริ่มกระทบต่อการตระหนักถึงความเป็นตัวตนของผู้ปกครองอังกฤษ ชาวพม่ารุ่นใหม่เหล่านี้ใช้ชีวิตอยู่ในเขตเมือง มีรูปแบบการดำเนินชีวิตไม่แตกต่างจากชาวอังกฤษมากนัก อาทิ ใช้สินค้าจากต่างประเทศ สวมเสื้อเชิ้ต สูท และกางเกงขายาว สูบซิการ์ สนใจเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับพม่าและความเป็นไปของโลกภายนอก มีการจัดตั้งกลุ่มหรือสโมสรของตนเองเพื่อทำกิจกรรมต่างๆ อีกทั้งยังสามารถใช้ภาษาอังกฤษในการเจรจาความกับชาวตะวันตกได้ดี ขณะที่บางคนก็ได้รับการศึกษาจากมหาวิทยาลัยชั้นนำของอังกฤษ และอาจมีความรู้ความสามารถดียิ่งกว่าชาวอังกฤษที่อยู่ในพม่าเสียด้วย¹ คนเหล่านี้ โดยเฉพาะที่ประกอบอาชีพเป็นเจ้าหน้าที่อาณานิคมและทนายความ ได้กลายเป็นหัวขบวนของการเรียกร้องสิทธิทางการเมืองและเศรษฐกิจในครรลองของรัฐธรรมนูญและกฎหมาย (Cady, 1958: 151)

นอกจากนั้น เมื่อประกอบกับการเพิ่มพูนของความวุ่นวายต่างๆ ซึ่งกระทบต่อการปกครองของอังกฤษ อาทิ การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของคดีอาชญากรรมทั้งที่เป็นการลักเล็กขโมยน้อยและที่มีความรุนแรง ปริมาณนักโทษในคุก การทุจริตของเจ้าหน้าที่พื้นเมืองระดับล่าง การฟ้องร้อง

¹ ชนชั้นนำชาวพม่ารุ่นใหม่จำนวนน้อยที่เป็นผลผลิตของระบอบอาณานิคมเหล่านี้ ส่วนหนึ่งมีภูมิลำเนาทางครอบครัวมาจากชนชั้นสูงหรือขุนนางของระบอบเก่าในมณฑลละแคว้น และอีกส่วนหนึ่งจากเมืองทางตอนใต้เช่น พะโค และ อะระกัน คนเหล่านี้ได้รับการสนับสนุนจากครอบครัวให้เข้ารับการศึกษาระดับสูงของอังกฤษ โดยเฉพาะด้านกฎหมาย เพื่อเข้ารับราชการในระบอบอาณานิคม (Thant Myint-U, 2001: 242-243)

คติความ ฯลฯ ในระยะตั้งแต่ทศวรรษก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 ก็ยิ่งทำให้ภาพรับรู้เกี่ยวกับพม่า และชาวพม่าในลักษณะของความไร้เดียงสา รักสงบ มีวิถีชีวิตพอยังชีพ ไม่กระตือรือร้นที่จะสะสมทรัพย์สินที่นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษเคยมองชาวพม่าถูกกระทบกระเทือนมากขึ้น ไม่เพียงเท่านั้น คนเหล่านี้เริ่มหวาดระแวงว่ากิจกรรมทางวัฒนธรรมของชาวพม่าบางกลุ่มอาจนำไปสู่ความวุ่นวายทางการเมือง ดังพิจารณาจากการจัดตั้งสมาคมยูวพุทธิกะสมาคม (YMBA) ใน ค.ศ. 1906 โดยชนชั้นนำชาวพม่ารุ่นใหม่ ซึ่งต่อมาได้พัฒนากลายเป็นองค์กรทางการเมืองดังที่พวกเขาคาดการณ์ไว้ นอกจากนี้ นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษยังต้องตกตะลึงกับการขยายตัวอย่างรวดเร็วของความคิดชาตินิยมของคนพื้นเมือง โดยเฉพาะเมื่อชาวพม่าจำนวนมากลุกขึ้นยืนยันอัตลักษณ์และศักดิ์ศรีแห่งความเป็นพม่าโดยการรณรงค์เรียกร้องไม่ให้ชาวต่างชาติสวมรองเท้าเข้าเขตวัด เหตุการณ์เริ่มต้นจากการโต้เถียงในวงแคบในประเด็นที่ว่าชาวต่างชาติไม่ให้ความเคารพต่อศาสนาและศาสนสถานของชาวพม่า และขยายตัวไปสู่ความวุ่นวายทางการเมืองกระทั่งกลายเป็นเหตุการณ์กบฏเกือกใน ค.ศ. 1918 (Ibid. 179-180, 189-190)

การขยายตัวของสื่อสารมวลชนและสื่อบันเทิง เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร วิทยุ ภาพยนตร์ เป็นต้น ได้กลายเป็นพื้นที่ซึ่งชาวพม่าสามารถรวบรวมทัศนคติทางการเมือง สังคม เศรษฐกิจ และอารมณ์ขุนเคืองที่มีต่อการปกครองของอังกฤษขึ้นเป็นหนึ่งเดียวกัน ภาพยนตร์จำนวนมากที่ผลิตโดยผู้สร้างชาวอังกฤษ อเมริกัน และแม้กระทั่งญี่ปุ่นได้นำเสนอเนื้อหาที่มีส่วนลดทอนความสูงส่งของชาวอังกฤษและคนขาว และโดยภาพยนตร์นี้เอง ชาวพม่าจึงมีโอกาสดูพบว่า ชาวอังกฤษนั้นมีได้มีแต่เพียงเจ้านายและผู้ปกครอง แต่ยังมีคนที่ไร้การศึกษา คนขี่เฒ่า อาชญากร กรรมกรโรงงาน ตัวตลก (clown) และแม้แต่กษัตริย์อังกฤษก็อาจดูน่าขันและไร้ศีลธรรมได้ในสายตาคนพื้นเมือง ส่วนผู้หญิงอังกฤษก็อาจแต่งกายล่อแหลม คบขู้สูชาย หรือแม้แต่เป็นหญิงโสเภณี กล่าวได้ว่าภายใต้พื้นที่สาธารณะดังกล่าว ชาวพม่าได้รับรู้ถึงความสูงส่งของอังกฤษนั้นมีไฮสิ่งที่จะต้องไม่ได้ อีกต่อไป (Larkin, 2003: 73-78) ความตึงเครียดที่ปรากฏในช่วงเวลานี้ทำให้นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษเริ่มไม่มั่นใจต่อแนวคิดและทัศนคติดั้งเดิมที่มีต่อคนพื้นเมือง พร้อมกันนั้นก็แสวงหาคำอธิบายแก่ปรากฏการณ์ทางการเมืองและชาติพันธุ์ที่กำลังเกิดขึ้น

ในการแก้ไขความตึงเครียดทางการเมืองและวัฒนธรรมที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในพม่า ภายใต้สภาพการณ์ที่ย่ำแย่ทางการเมืองและอิทธิพลในเวทีการเมืองโลกของอังกฤษได้เสื่อมลงอย่างเห็นได้ชัดตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษระดับสูงมีความเห็นว่า จะต้องสร้างความไว้เนื้อเชื่อใจและความรู้สึกเชิงบวกอื่นๆ ที่มีกับระบอบอาณานิคมแก่คนพื้นเมือง แนวทางดังกล่าวเป็นแบบแผนเดียวกับที่อังกฤษได้เริ่มใช้กับอินเดียเพื่อบรรเทาความวุ่นวายทาง

การเมืองที่เกิดขึ้น อังกฤษยังใช้ความพยายามส่งเสริมจิตวิญญาณของการเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอังกฤษแก่ชาวพม่า โดยผ่านมาตรการทางการเมืองและวัฒนธรรม ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดคือการจัดตั้ง “คณะกรรมการเพื่อให้เกิดความมั่นใจและให้คำแนะนำในการปลูกฝังและคำจูนความคิดเกี่ยวกับจักรวรรดิในโรงเรียนและวิทยาลัยในพม่า” ในเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1916 โดยดำริของเซอร์สเปนเซอร์ ฮาร์คอร์ท บัทเลอร์ (Sir Spencer Harcourt Butler) ผู้ว่าการพม่าในขณะนั้น ผู้สนับสนุนความคิดเรื่องเครือจักรภพ (commonwealth) แต่มีความกระตือรือร้นน้อยต่อประเด็นเรื่องความก้าวหน้าของรัฐธรรมนูญในพม่า คณะกรรมการดังกล่าวประกอบด้วยนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษระดับนำ 8 คน นักการศึกษาที่เป็นมิชชันนารี 4 คน และชาวพม่า 2 คน ทำหน้าที่หาวิธีที่จะใช้โรงเรียนและวิทยาลัยเพื่อสร้างความตระหนักในจิตวิญญาณแห่งความยุติธรรม ความร่วมมือและการเสียสละเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาของชาติ ควบคู่ไปกับการส่งเสริมความรู้สึกภาคภูมิใจส่วนบุคคลต่อกษัตริย์อังกฤษ และชื่นชมในความคิดของจักรวรรดิ (Cady, 1958: 194; Furnivall, 1956: 393; Taylor, 1987: 118)

มาตรการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างรัฐบาลและคนพื้นเมืองเพื่อบรรเทากระแสเรียกร้องของคนพื้นเมืองชาวพม่ายังรวมถึงการขยายสิทธิทางการเมืองแก่ชาวพม่าและกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ อาทิ การรับคนพื้นเมืองเข้าสู่ระบบราชการ โดยเฉพาะในตำแหน่งงานระดับสูง การขยายการศึกษา โดยเฉพาะการจัดตั้งมหาวิทยาลัยอย่างกว้าง การจัดให้มีการเรียนประวัติศาสตร์พม่าในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์จักรวรรดิอังกฤษ เป็นต้น ทั้งนี้ ในความเห็นของชาวอังกฤษ ผู้สนับสนุนชาวพม่า ดังเช่น เฮช. เคลย์ตัน (H. Clayton) เจ้าหน้าที่ ICS ผู้เป็นสมาชิกในคณะกรรมการชุดที่ตั้งโดยเซอร์ฮาร์คอร์ท บัทเลอร์ (และรวมถึงเฟอร์นิวัล ซึ่งเป็นสมาชิกของคณะกรรมการชุดดังกล่าวด้วย) จักรวรรดินิยมเป็นสิ่งที่ต้องรักษาไว้ เช่นเดียวกับการส่งเสริมเสรีภาพและจิตสำนึกความเป็นชาติของคนพื้นเมืองอันเป็นสิ่งทีหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทว่าต้องกระทำในวิธีทางที่เหมาะสมเพื่อมิให้กลายเป็นเหมือนกรณีของเยอรมัน (Cady, 1958: 198-199)

โดยควบคู่ไปกับการส่งเสริมจิตสำนึกแห่งความเป็นส่วนหนึ่งของจักรวรรดิอังกฤษ และความไว้เนื้อเชื่อใจในสายสัมพันธ์ระหว่างเมืองแม่และรัฐอาณานิคม ในขณะเดียวกันนั้นอังกฤษก็เพิ่มมาตรการควบคุมทั้งในทางการเมืองและวัฒนธรรมมากยิ่งขึ้น อาทิ การควบคุมภาพยนตร์ที่มีเนื้อหากระทบต่อความมั่นคงทางการเมืองและศีลธรรมอย่างเข้มงวด โดยเฉพาะที่ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ความเป็นผู้ปกครองของชาวอังกฤษ การยึดและทำลายสิ่งพิมพ์โฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง ทั้งที่แพร่ขยายมาจากอินเดียและที่จัดพิมพ์ขึ้นในพม่า การควบคุมมหรสพ ละคร และการฟ้องร้องของชาวพม่า ซึ่งในสายตาของนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษมองว่าเป็นเรื่องเสื่อม

ศีลธรรม บ้าคลั่ง ไร้เงลาและมีอิทธิพลต่อความคิดของเขาวชน การควบคุมไม่ให้มีหนังสือพิมพ์ที่
โจมตีการปกครองของอังกฤษในโรงเรียน เป็นต้น ในแง่นี้ การณ์จึงกลับกลายเป็นว่าผู้ปกครอง
อาณานิคมได้ถูกจองจำด้วยความเห็นของผู้ถูกปกครอง ผู้มีอำนาจชาวอังกฤษมีความกังวลอย่างยิ่ง
ว่าชาวพม่าจะมองพวกเขาอย่างไร (Larkin, 2003: 67, 70)

ในที่สุด ทัศนคติเชิงบวกของนักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษที่มีต่อคนพื้นเมืองชาวพม่า
ซึ่งเริ่มปรากฏความเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ทศวรรษ 1910 จากการตื่นตัวของกระแสชาตินิยมพม่า ต้อง
เผชิญกับวิกฤตอย่างแท้จริงเมื่อเกิดเหตุการณ์กบฏสะหยาซานใน ค.ศ. 1930 เหตุการณ์วุ่นวาย
ดังกล่าวทำให้นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษได้ตระหนักว่าการปกครองของอังกฤษไม่สามารถ
ยับยั้งความต้องการของคนพื้นเมืองชาวพม่าได้อีกต่อไป กระนั้นก็ตามความเชื่อในลักษณะ
ธรรมชาติที่ไม่เปลี่ยนแปลงของคนพื้นเมืองก็ยังคงเป็นปัจจัยสำคัญที่วางกรอบการให้ความหมายแก่
ประสบการณ์ของคนเหล่านี้ ในวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น นักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษ
ส่วนใหญ่ยังคงอธิบายว่า กลุ่มแกนนำกบฏถูกชี้นำด้วยความคิดแบบจารีต ไสยศาสตร์ เป็นเรื่องของ
ลัทธิความเชื่อแบบกบฏผีบุญ มากกว่าที่จะอธิบายว่าปรากฏการณ์ดังกล่าวเกิดขึ้นจากความไม่พอใจ
ต่อนโยบายด้านภาษี โดยเฉพาะส่วยตดเมตา (Thathameda) ซึ่งรัฐบาลอาณานิคมเรียกเก็บจาก
ชาวนาพม่าเป็นรายบุคคล และปัญหาราคาข้าวตกต่ำใน ค.ศ. 1930 ยิ่งกว่านั้น ความเชื่อดังกล่าว
ยังมีอิทธิพลต่อกระบวนการโตสวนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการกบฏครั้งนี้ กล่าวคือ การที่เจ้าหน้าที่
ยุติธรรมอังกฤษเชื่อว่าความวุ่นวายทางการเมืองที่คนพื้นเมืองก่อขึ้นในครั้งนั้นเป็นผลผลิตของ
ความคิดทางศาสนาและประเพณีล้าหลังที่ไม่เคยจางหายไปจากพม่า ได้ส่งผลให้การลงโทษผู้กระทำ
ผิดอยู่ภายใต้กรอบของอคติดังกล่าว (Aung-Thwin, 2003: 393-419; Gravers, 1999: 34-35)
และในแง่นี้ เหตุการณ์กบฏสะหยาซานจึงกลายเป็นปรากฏการณ์ที่ตอกย้ำว่าพม่าคือตะวันออก และ
อังกฤษก็คือตะวันตก ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้

จากเนื้อหาที่ผู้เขียนได้อภิปรายมาตลอดบทความ จะเห็นได้ว่านักบริหารอาณานิคมชาวอังกฤษที่เข้ามาปฏิบัติงานในพม่าจำเป็นต้องปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมใหม่เพื่อผลสัมฤทธิ์ของการทำงาน อย่างไรก็ตาม สภาพแวดล้อมที่แตกต่างจากบ้านเกิด ทักษะคติเบื้องต้นบางประการที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวอังกฤษ และสถานะของอาณานิคมพม่าในจักรวรรดิอังกฤษ ได้ทำให้พวกเขาเลือกแสดงออกต่อคนพื้นเมืองชาวพม่าและสถานการณ์ที่พวกเขาต้องเผชิญ โดยอาจจำแนกอย่างกว้างได้เป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือนักบริหารอาณานิคมส่วนใหญ่ซึ่งมีประสบการณ์ในอินเดียมากกว่าพม่า และที่เหลือก็คือคนกลุ่มน้อยผู้สนับสนุนชาวพม่า

กระนั้นก็ดี ที่กล่าวมาข้างต้นมิได้หมายความว่าโลกทัศน์และแบบแผนการรับรู้ที่มีต่อความเป็นชาติพันธุ์ของคนพื้นเมืองในพม่าในหมู่นักบริหารอาณานิคมทั้งสองกลุ่มจะมีความแตกต่างในลักษณะที่แยกขาดจากกันอย่างชัดเจน ควรกล่าวว่าคนเหล่านี้ยังคงมีพื้นฐานร่วมด้านแนวคิดที่สำคัญบางประการ อันเป็นผลมาจากความจริงที่ว่าไม่มีปัจเจกบุคคลใดที่สามารถหลุดไปจากบริบททางสังคมและกระแสความคิดต่างๆ ที่แวดล้อมพวกเขาในแต่ละช่วงเวลา ลักษณะร่วมดังกล่าวนี้เองที่ช่วยให้เราสามารถทำความเข้าใจแบบแผนทางความคิดของคนเหล่านี้และสามารถใช้เป็นแนวทางสำหรับวิเคราะห์ปรากฏการณ์ด้านอื่นๆ ที่เกิดขึ้นในอาณานิคมพม่าได้ดียิ่งขึ้น ●

อ้างอิง

ภาษาไทย

- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. (2548). "เหลี่ยมมุม" ของตัวต่อเลโก (Lego): ย่านาจท้องถิ่นกับจักรวรรดิ. ใน **พระอัจฉริยภาพในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. บรรณาธิการโดย จันทน์ สุวรรณวาสิ. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- โพลดา ชัยศร. (2547). ผลกระทบของระบบการปกครองของอังกฤษต่อความคิดทางการเมืองของชาวนาเลยในรัชสมัยที่เป็นสหพันธ์ ค.ศ.1896-1941. วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาวิชาประวัติศาสตร์). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุกัญญา บำรุงสุข. (2550, มกราคม-มิถุนายน). เจมส์ โลว์ กับการแสวงหาความรู้ของนักอาณานิคม. **วารสารศิลปศาสตร์**. 7(1): 44-69.
- หม่อม ทิน อ่อง. (2547). **ประวัติศาสตร์พม่า**. แปลโดย เพ็ชรี สุมิตร. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.
- อันตايا, บาร์บารา วัตสัน, และ อันตايا, ลีโอนาร์ต วาย. (2549). **ประวัติศาสตร์มาเลเซีย**. แปลโดย พรณี ฉัตรพลรักษ์. บรรณาธิการโดย มนัส เกียรติธำชัย. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และสังคมศาสตร์.

ภาษาอังกฤษ

- Abbott, Gerry. (1998). **The Traveller's History of Burma**. Bangkok: Orchid Press.
- Adas, Michael. (1972). Imperialism Rhetoric and Modern Historiography: The Case of Lower Burma Before and After the Conquest. **Journal of Southeast Asian Studies**. 3(2): 175-192.
- Aung-Thwin, Mitrii. (2003, October). Genealogy of a Rebellion Narrative: Law, Ethnology and Culture in Colonial Burma. **Journal of Southeast Asian Studies**. 34(3): 393-419.
- Brown, R. Grant. (1926). **Burma as I Saw It 1889-1917**. London: Methuen & Co.
- Cady, John F. (1958). **A History of Modern Burma**. Ithaca: Cornell University Press.
- Cannadine, David. (2002). **Ornamentalism: How the British saw their Empire**. England: Penguin Books.
- Cell, John W. (2001). Colonial Rule. In **The Oxford History of the British Empire, Volume 4 The Twentieth Century**. edited by Judith M. Brown, and Wm Roger Louis. Oxford: Oxford University Press.

- Cohn, Bernard S. (1966). *Recruitment and Training of British Civil Service in India, 1600-1860*. In *Asian Bureaucratic Systems: Emergent from the British Imperial Tradition*, edited by Ralph Braibanti. Durham: Duke University Press.
- Collis, Maurice. (1938). *Trials in Burma*. London: Faber & Faber.
- Dewey, Clive. (1993). *Anglo-Indian Attitudes: The Mind of the Indian Civil Service*. London: The Hambledon Press.
- Donnison, F.S.V. (1953). *Public Administration in Burma: A Study of Development During the British Connexion*. Great Britain: Royal Institute of International Affairs.
- _____. (1970). *Burma*. New York: Praeger Publisher.
- Edwards, Penny. (2004). Relocating the Interlocutor: Taw Sein Ko (1864-1930) and the Itinerancy of Knowledge in British Burma. In *South East Asia Research*. 12(3): 277-335.
- Ewing, Ann. (1982, June). Administering India: The Indian Civil Service. *History Today*. 32(6): 43-48.
- Furnivall, J.S. (1956). *Colonial Policy and Practice: A Comparative Study of Burma and Netherlands India*. New York: New York University Press.
- Gravers, Mikael. (1999). *Nationalism as Political Paranoia in Burma*. 2nd ed. Great Britain: Curzon.
- Guyot, James F. (1966). Bureaucratic Transformation in Burma. In *Asian Bureaucratic Systems: Emergent from the British Imperial Tradition*, edited by Ralph Braibanti. Durham: Duke University Press.
- Hall, D.G.E. (1960). *Burma*. 3rd ed. London: Hutchison University Library.
- Harvey, G.E. (1945). *British Rule in Burma 1824-1942*. London: Faber & Faber.
- Hirschman, Charles. (1986, Spring). The Making of Race in Colonial Malaya: Political Economy and Racial Ideology". *Sociological Forum*. 1(2): 330-361.
- Jesse, F. Tennyson. (1946). *The Story of Burma*. London: Macmillan.
- Larkin, Emma. (2003). The Self-Conscious Censor: Censorship in Burma under the British, 1900-1939. *Journal of Burma Studies*. 8: 64-101.
- Legge, John D. (1992). The Writing of Southeast Asian History. In *The Cambridge History of Southeast Asia*, Volume 1, edited by Nicholas Tarling. Singapore: Cambridge University Press.

- Nisbet, John. (1901). **Burma under British Rule and Before**, Volume 2. Westminster: Archibald Constable.
- O'Malley, L.S.S. (1965). **The Indian Civil Service 1601-1930**. London: Frank Cass. pp. 123-140.
- Owen, Norman G., editor. (2005). **The Emergence of Modern Southeast Asia: A New History**. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Peleggi, Maurizio. (2002). **Lord of Things: The Fashioning of the Siamese Monarchy's Modern Image**. Honolulu: University of Hawaii Press
- Pham, Julie. (2004, July). Ghost Hunting in Colonial Burma: Nostalgia, Paternalism and the Thoughts of J.S. Furnivall. **South East Asia Research**. 12(2): 237-268.
- Phillips, Alyssa. (2005, Spring). Romance and Tragedy in Burmese History: A Reading of G.E. Harvey's *The History of Burma*. **SOAS Bulletin of Burma Research**. 3(1): 1-16.
- Piness, Edith L. (1983, September). The British Administrator in Burma: A New View. **Journal of Southeast Asian Studies**. 14(2): 372-378.
- Scott, J.G., Sir. (1906). **Burma: A Handbook of Practical Information**. Hanover Square: Alexander Moring.
- Spearman, H.R. (1987). **Gazetteer of Burma**, Volume 1. reprinted. Delhi: Gian Publishing House.
- Stockwell, A.J. (1982). The White Man's Burden and Brown Humanity: Colonialism and Ethnicity in British Malaya. **Southeast Asian Journal of Social Science**. 20(1): 44-68.
- Sunait Chutintaranond. (1992, August-December). Higher Education in Burma from the Pre-Colonial to the Present. **Asian Review**. 13(3): 35-42.
- Taylor, Robert H. (1987). **The State in Burma**. Honolulu: University of Hawaii Press.
- Thant Myint-U. (2001). **The Making of Modern Burma**. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Tinker, Hugh. (1961). Arthur Phayre and Henry Yule: Two Soldier-Administrator Historians. In **Historians of South-East Asia**, edited by D.G.E. Hall. London: Oxford University Press.
- White, Herbert Thirkell, Sir. (1913). **A Civil Servant in Burma**. London: Edward Arnold.